

TÜRKÇÜLÜK VE MİLLÎ EDEBİYAT

AGÂH SIRRI LEVEND

TÜRKÇÜLÜK

Türk milletinin tarihi, dili, dilinin çeşitli lehçeleri ve ağızlarıyla dil bilgisi üzerinde yapılan inceleme ve araştırmalar, daha derinlere inerek, antropoloji, etnoloji ve etnografya ile ilgili çalışmalar, Türkoloji dediğimiz özel bilimin sınırları içine girer. Bunu Türklük deyişiyle karşılıyoruz.

Türkçülük deyişiyle de, Türk milleti için duyulan özel sevgi ve bu sevgi dolayısıyla Türklük bahislerine gösterilen üstün ilgiyi belirtmiş oluyoruz.

Bu tanımlara göre, Türklükle ilgili konular üzerinde çalışan her bilgin Türkologdur; fakat her Türkologun Türkçü olması gerekmez. Buna karşılık Türkcü, Türkolog olmayabilir; ama Türktür; Türklükle yakından ilgilidir.

Bizim burada üzerinde duracağımız konu, Türklük değil, Türkçülüktür.¹ Türkçülük nasıl ve hangi zorunlar altında doğdu? Ne yolda gelişti? Bu soruları cevaplandırmağa çalışacağız.

SARAY, MEDRESE VE HALK :

Gelenek ve göreneklerine kuvvetle bağlı bulunan Türkler, yayılıp yerleştikleri yerlerde benliklerini ve dillerini kutsal bir varlık olarak kıskançlıkla korumuşlar, hattâ dillerini yaymağa da çalışmışlardır.

İlk aykırı davranış hakanlardan gelmiştir. Yabancı ülkelerde büyük devletler kuran müslüman Türk hakanları, zengin ve şatafatlı saraylara kurulduktan sonra, saray hayatının göz kamaştırıcı göreneklerine kolayca alışmışlar, yabancı şairlerin kendi dilleriyle yazıp sundukları kasideleri büyük ihsanlarla karşılamışlar, halka serbest yaşama, kendi dilleriyle konuşup yazışma, gelenek ve göreneklerini sürdürme özgürlüğünü bağışlamışlardır.

¹ Türklüğü ve Türklüğe hizmet edenleri belirten eserimiz "Türkiyede Türkoloji çalışmaları" başlığı altında ayrıca hazırlanmaktadır.

Bu davranışta o kadar aşırı gidilmiş, sultanların bu lûtfü Türk milletinin o derece zararına gelişmiştir ki, bir daha önlenememiş ve ileride büyük tehlikeler yaratacak olan şu iki sonucu doğurmuştur :

a) Hakan halktan uzaklaşmağa başlamış, halk arasında kuvvetle yaşıyan millî gelenek ve görenekler sarayca bir yana bırakılarak yeni göreneklere uyulmuş, sarayla halkın arası gittikçe açılmıştır.

b) Yabancı kültürün korunması, hızla yayılıp gelişmesine yol açmış, bu yüzden Türk dili ihmale uğramıştır.

Saray hayatı genişledikçe, hükümdarlarla şehzadelerin çevresinde “bendegân” sınıfı belirmiş, halktan uzaklaşmak isteği artmıştır. Gitgide saray ve konak sahibi olan vezirler de hükümdarları taklide yeltenmişler, kapıkullarıyla taraf tutmağa başlamışlardır. Böylelikle halkı haraca kesen, yasa ve töre dışı davranışlarıyla topluma zarar veren imtiyazlı bir sınıf türemiştir.

Medreseler de, kültür bakımından halkı ikiye ayırmıştır. Öğrenimini Arapca yapan çömez, içinden yetiştiği ve birlikte yaşadığı halkı küçümsemiş, yirmi yılda güçlkle sökebildiği Arapcasına dayanarak, Türkçeden başka bir dil bilmiyen halkla alay etmeğe başlamıştır. Basamakları aştıkça gururu artmış, o da kendini halktan ayrı tutmuştur.

Mehmed b. Receb Hoca, *Tuhfetü'l-uşşak* adlı mesnevisinde, halktan hoşlanmadığını şu beyitle açıkca anlatıyor :

Değildüm halkun ag u karasında
Oturmazdum avamun arasında

Yalnız tarikat sahipleri, inançlarını yayabilmek için halka yaklaşmak, mümkün olduğu kadar onun diliyle yazmak ihtiyacını duymuşlardır.

Bu hal, Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşundan, hele Fatih'in İstanbul'u fethinden sonra daha da genişlemiştir. Saray, hem İslâm kültürünün en büyük merkezi, hem de medresenin yetiştirdiği bilginlerle şairlerin barınağı olarak, cihanın gözünü kamaştırmağa başlamıştır.

Öte yandan, Fatih “külliye” lerinden sonra kurulan Süleymaniye medreseleriyle büsbütün kuvvetlenen “ilmiye sınıfı” sesini yükseltmiş, fetvaları ve toplumsal işlerdeki tutumlarıyla saraya da cephe almağa başlamıştır.

Yeniçeriler de, “orta”ları, örgütleri ve ağalarıyla ayrı bir sınıftı. Önceleri devşirme usulüyle toplanıp yetiştirilen delikanlılardan meydana

gelen Yeniçeri örgütü, sonraları gerek aralarına karışan ne oldukları belirsiz kişiler, gerek orduyu ihtiraslarına alet etmeğe kalkan vezirler yüzünden bozulmuş, toplumda karıştırıcı ve tehlikeli bir öge olarak yer almıştır.

Halkın bu imtiyazlı sınıflar arasındaki durumu kolayca anlaşılabilir. Halk saraya yabancı, medreseden uzak ve Yeniçeriden yıldırdır. Yurttaş ikiye ayrılmıştır. Mevki sahibi ve okumuş olanlar “havas”, halk ise “avam”dır. Sanat, zevk, sefahet, mevki ve ikbal “havas”ın hakkı; tevekkül, kanaat, kaderine razı olma “avam”ın payıdır. Avam büyüklerine saygı gösterecek, emre boyun eğecek, görevlerini yerine getirecektir. Avamın gerçeği bilmesi ve her şeyi öğrenmesi gerekmez. Halk, ancak *Hamza-name*'den, *Geyik destanı*'ndan hoşlanır.

Osmanlı İmparatorluğu içinde barınan yabancı ırktan müslümanlara bir üstünlük tanınmıştır. Yurttaşlık hakkı o kadar ileri götürülmüştür ki, kimi “kavm-ı necib”, kimi “şeci” yahut “bahadır” gibi sıfatlarla övülerek, her birine imtiyazlı bir mevki ayrılmıştır.

Bununla birlikte halk, kendinden olmıyanları hakir görmüş, kendi seviyesinden aşağı saymış, sırası geldikçe küçümsemekten geri durmamıştır. Türkleri, tarih boyunca önlerine çıkan bütün tehlikelere karşı koruyan, işte bu nefis yükseklığı olmuştur. Bu hal, yöneticilerin haksızlığına karşı içten gelen bir tepki sayılmalıdır.

Osmanlı İmparatorluğu'nu meydana getiren müslüman ve müslümandan gayri yabancı toplulukların, Türk yöneticilerinin gösterdiği bu lûtfâ karşı nasıl davrandıkları ileride görülecektir. Burada, Türklere ve Türklüğe karşı tarih boyunca beliren düşmanlığın nedenleri üzerinde duracağız. Bu düşmanlığı yalnız milliyet duygusunun gelişmesiyle açıklamaya çalışmak çok yanlış olur.

TÜRK DÜŞMANLIĞI VE NEDENLERİ :

Türkler, tarih öncesi çağlardanberi, yabancı ırklardan komşularıyla çarpışa çarpışa büyüyüp genişlemişler, aşiret halinden çıkarak büyük devletler kurmuşlar, Orta Asya'yı kapladıktan sonra Batıya ve Güneye yayılmışlar, Avrupa'ya geçerek Viyana önlerine, Afrika'ya atılarak Sahra'lara inmişler, milletleri buyrukları altına alıp nice devletlerin alın yazısını çizmişlerdir.

Türkleri saran amansız düşmanlık çenberinin asıl nedeni budur; ırk düşmanlığıdır. Türkler, İslâm'ın kabulünden sonra, bu dinin

temsileisi olarak milletlerin karşısına çıkmışlardır ki, bu tarihten sonra din düşmanlığı da buna eklenmiştir.

Yabancı tarihler, bu yüzden Türklere yönetilmiş iftiralar ve ardi arası gelmez yalanlarla doludur. Bu arada, eski kaynakların kaydettiği Ye'cüc ve Me'cüc taifesinin Türklere başka bir şey olmadığını söyleyenler, Türkleri "nesnas"a benzetenler, yamyam diye vasıflandıranlar da görülmüştür.

Bugün bile, Türkleri gerçek vasıflarıyla tanımayan milletler vardır. Uydurulan masallar zihinlerde o kadar yer etmiştir ki, bellibaşlı kaynaklarda, Türkler hâlâ eski kıyafetleriyle gösterilir. Kahraman vasfı, onların edebiyatında "barbar" olmuştur.

Bu yalanlar, söylentilere dayanarak ağızdan ağıza yayılmış, eserden esere geçmiştir.

İmparatorluğa sığınan ve Türklere şefkat gören yabancı ırkların durmadan yaptıkları "tezvirlere", memleket dışındaki düşmanlığı körükleyen başlıca etken olmuştur.

İmparatorluk topluluğu içinde beliren kinin ve düşmanlığın nedenleri daha çok, ortamı daha genişdir:

a) Türk sarayları, yabancı ırktan kadınlarla doldurulmuştur. Bunlar, zaman zaman yalnız yönetime değil, politikaya da karışmışlar ve devleti çıkmazlara sokmuşlar, tehlikelere sürüklemişlerdir.

Kanunî Sultan Süleyman'ın gözdelelerinden Hürrem Sultan bir Rus kızıdır. Yabancı kaynaklar bunu Roxelan adıyla anarlar. Kanunî'nin büyük oğlu Mustafa'yı öldürten ve kendi oğlu II. Selim'in tahta geçmesini sağlıyarak İmparatorluğun alın yazısını değiştiren bu kadındır.

II. Selim'in karısı Nur Banu Türk değildi. III. Murat'ın karısı Safiye Sultan (Baffo) Venedikli idi. Sarayda bir Venedik elçisi gibi davranıyordu.

Mahfiruz, Mahpeyker (Kösem Sultan) ların ve onlardan sonra bir çok hasekilerle gözdelelerin sarayda oynadıkları rol ve yaptıkları kötülük çok tehlikeli sonuçlar yaratmıştır.

Sarayın yönetimi Darüssaade ağaları olan hadımların elinde idi.

b) Memleketin yönetimi ellerine verilen vezirlerle büyük devlet adamlarının çoğu, Enderun'dan yetişmiş devşirme çocuklarıdır. Bunlar, önceleri Acemi oğlanları kışlalarında, sonraları da saray koğuşlarında eğitilip yetiştirilir, derece derece ilerleyip vezirliğe kadar yükselirlerdi.

Fatih'in veziri olan Mahmut Paşa devşirilmiş bir Hırvat çocuğudur. Gedik Ahmet Paşa, Hadım Ahmet Paşa, Hadım Sinan Paşa, İbrahim Paşa, Rüstem Paşa, Semiz Ali Paşa, Uzun Mehmet Paşa ve daha birçokları devşirme olarak toplanmış veya köle olarak saraya alınmış çocuklardır.

Bunların içinde devlete gerçekten hizmet etmiş, bir Türk gibi yararlık göstermiş olanlar çoktur. Fakat hepsinin de Türkleşmiş olduğu elbette söylenemez. İçlerinde eski dinini ve ırkını unutmıyanlar, Türk milletine kin besleyenler şüphesiz vardır. Halk yığınlarına yapılan zulümde, "eşkiya tenkili" adı altında topyekûn öldürmelerde, bir öğ almanın payı bulunabileceği unutulmamalıdır.

c) Mezhep ayrılığı, müslümanları tarih boyunca birbirine düşüren büyük bir felâket olmuş ve bundan en çok Türkler zarar görmüştür.

Sünnîler ile şîîler arasında mezhep kavgaları Abbasiler zamanında başlar; kanlı ve korkunç olaylara yol açar.

Selçukluların son zamanlarında Anadolu, şeyhlerle dervişlerin mezhep ve tarikat propagandalarına sahne olmuştur. Mogol yayılması yüzünden yerlerini ve yurtlarını bırakıp kaçmak zorunda kalan bu şeyhler, Anadolu'ya göçerek türlü bölgelerde yerleşmişlerdir. Oğlu Mevlâna Celâlettin Rumî ile birlikte Alâettin Keykubat zamanında Konya'ya gelip yerleşen Mevlâna Bahaettin Mehmet bunlardan biridir.

Yine bu şeyhler arasında Horasanlı Baba İlyas da müritleriyle birlikte Amasya'ya gelip yerleşmiş ve Babaî tarikatını kurmuştur. Baba İlyas'ın müritlerinden olan Baba Ishak, Şeyhinin bu erkinden faydalanarak Babaîleri başına toplamış ve kendi adına propaganda yaparak Bâtınîliği ve Alevîliği yaymağa çalışmıştır. Aralarına karışan daha birçok zındıklarla sayısı ellibini bulan bu topluluğun ayaklanması, Selçukluları hayli yormuş, sonunda Baba Ishak öldürülmüşse de, Alevîliğin Anadolu'da kuvvet kazanıp yayılmasına sebep olmuştur.

Sünnîlik-şîîlik kavgaları, Osmanlılar zamanında kanlı olaylarla devam etmiş ve birçok kurbanlar vermiştir. Gitgide Türkler sünnîliğin, İranlılar da şîîliğin temsilcisi olarak görünmüşler, bu yüzden şîî Türkler kendilerini Acem sanarak, sünnî olan ırkdaşlarıyla karşılaşmışlardır.

Türk düşmanlığının bir nedeni bu mezhep kavgalarıdır. Türk olan Alevîler, Kızılbaşlar, Tahtacılar bu yüzden Türklere cephe almışlardır.

ç) Peygamber'in hadisleri arasında "dinde kavmiyyet olmaz", daha doğrusu "dinde asabiyet-i kavmiye yoktur" sözlerinin yanlış yorumlanması, Türk milliyetçiliğini önliyen nedenlerden biri olmuştur.

İşin aslı şudur: Araplar arasında gerek Cahiliye devrinde, gerek Peygamber zamanında kavm ve kabile geçimsizliği son derecede ilerlemişti. Soyla övünme salgın bir hale gelmiş bulunuyordu. Bu yüzden Araplar birbiriyle vuruşuyorlar, boşuna kan döküyorlardı. Bir kabilenin müslüman olması, rakibinin bu dini kabul etmemesi için yeter bir neden olabilirdi. Bu durumun önüne geçmek gerekiyordu. Peygamber'in "kavmiyet" iddiasını şiddetle yasak etmesi bundandır. Peygamber bu maksatlardır ki, لَيْسَ مِنَّا مَنْ دَعَا إِلَى عَصَبِيَّةٍ وَلَيْسَ مِنَّا مَنْ قَاتَلَ عَلَيَّ عَصَبِيَّةٍ مَنْ قَاتَلَ عَلَيَّ عَصَبِيَّةٍ وَلَيْسَ مِنَّا مَنْ مَاتَ عَلَيَّ عَصَبِيَّةٍ buyurmuştu. Şu anlama gelir: "Asabiyet dâvasına kalkışan bizden değildir; asabiyet üzerine vuruşan islâm topluluğundan olamaz ve dâva yüzünden ölen de bizden değildir".

Peygamber başka bir hadisinde kötü sayılacak asabiyeti şöyle anlatıyor : العَصَبِيَّةُ أَنْ تُعِينَ قَوْمَكَ عَلَيَّ الظُّلْمِ "Asabiyet, kavmına zulum yolunda yardım etmektir" anlamına gelir.

Başka bir hadisinde ise şöyle buyurmaktadır :

خَيْرُكُمْ أَلْمُدَافِعُ عَنْ عَشِيرَتِهِ مَالِمَ يَأْتُمُ

"En hayırlınız aşiretini savunanlardır; ancak şeriate aykırı savunup günaha girmemek şartıyla" demektir.

Bu hadisler de gösteriyor ki, Peygamber'in yasak ettiği, kavm ve kabileyi savunma değildir. Bu yüzden birbirine girip kan dökme, islâm topluluğunu gevşetecek davranışta bulunmadır.

İslâmlık, aynı zamanda başka ırktan olan milletleri de dine çağırıyor ve hepsini bir bayrak altında toplamak istiyordu. Bunun için de müslümanlar arasında kardeşliği aşılamağa çalışıyor, kavmiyet yüzünden birbirine düşmemeyi övütlüyordu: "انَّمِ الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ" hadisi de bunun için söylemiştir ki, "Bütün müslümanlar kardeştir" anlamına gelir.

Aynı düşünce ile söylenen :

لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى يُحِبَّ لِإَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ

Hadisi de “Hiç biriniz, din kardaşına, kendisi için istediği şeyi istemezse iman etmiş olmaz” anlamındadır.

İslâm dinini yaymağa memur olan Peygamber’in bu emri kadar tabî bir şey olamaz. Fakat bu emir, hiç bir vakit “dinde kavmiyet yoktur” anlamında da yorumlanamaz.

Başka ırklardan olan müslümanlar, kendilerinden söz açınca, miliyetlerine sım sıkı sarılıp övünüyorlar, Peygamber’in hadislerini ancak Türkler bahis konusu olunca hatırlıyorlar, daha kötüsü, hadislerin aşılamağa çalıştığı kardeşliği de unutarak, hakaret etmekten de çekinmiyorlardı.

Nitekim XVI. yüzyıl şairlerinden Taşlıca Yahya, *Usul-name* adlı mesnevisinde kendinden şu beyitlerle bahsediyor :

*Fakir Arnavud aslıyam gaaziyem
O taşlu vilâyetlerün bâziyem
Şecaat kılıcın çalanlardanam
Şikârını evvel alanlardanam*

Arnavudluğunu öven şair, Türkler hakkında, aynı eserde yer alan bir hikâyesinde şöyle söylemekten çekinmiyor:

*İmamun biri azıdur izini
Alur bir yaban Türkinün kızını*

Yine *Usul-name*'de bilgisiz yazıcılardan bahsederken şöyle söylüyor :

*Meded ah elinden ol Etrakün ah
Nedür bilmez iken sefîd ü siyah
Virür hâmesi nazmuma ıztırab
Çeker bağçe beller gibi bir azab
Eli ayn-ı eş'arı ma'lul ider
Sefahetle makbuli maktul ider*

Yahya, *Gencine-i râz* adlı mesnevisinde geçen bir hikâyede de Türkü şöyle tasvir ediyor :

*Bir yoğurdu kara Türk-i ebter
Şehri seyritmeğe meylitdi meğer
Depesi benzer idi küh-sâra
Gözleri gaarun içinde nâra*

*Başı üzre var idi kara külâh
 Ateş üzre nitekim dûd-ı siyah
 Bînamaz idi hem ol yüzi kara
 Düşmeyince başı inmezdi yire
 Eşegini getirüp oldu süvar
 Bindi gûya ki har üstine humar*

Nasıl vasıflandırmak gerektiğini bilemediğimiz bu kötü davranışta Taşlıcah Yahya yalnız değildir. Türk ırkından olan, yahut o soydan geldiği sanılan bir çok şairler de aynı hezeyana kapılmışlar, Türk kelimesini, zâlim, insafsız, dinsiz, imansız, kaba köylü yerine sıfat olarak kullanmışlardır².

TÜRKLERİN KİŞİLİĞİ :

Türkler kendilerini daima üstün görmüşlerdir. Kâşgarlı Mahmut *Divanü Lûgati't-Türk*'de, Türke bu adı Ulu Tanrı'nın verdiğini bir hadise dayanarak kaydediyor.

Türkün yiğitliği, kahramanlığı, cenkçiliği "mesel" haline gelmiştir. Düşmanları bile zaman zaman bunu itirafdan kendilerini alamamışlardır.

İran edebiyatında Türk, güzel, sevgili anlamında geçer³. Türk kelimesini yerinde kullanan şairlerimiz de vardır. Suzî Çelebi, *Gazavat-name-i Mihaloğlu Ali Bey* adlı mesnevisinde hep bu anlamda kullanmıştır. Türkler tarafından kuşatılan Hisarın beyine, yardım göndermesi için kiralına yazdığı mektupta şöyle söyletiyor⁴:

*Bu Türk azdur diyü itme bahane
 Od'un bir şu'lesi besdür cihana
 Çoğalmadın dağılmasa bu leşker
 Bulara durmıya Fakfur u Kayser
 Bu leşker her biri bir ejdehadur
 Bu iklimi Hudu'dan bir kazadur*

² Bu konu için bk. Agâh Sırrı Levend, *Divan edebiyatı, kelimeler ve remizler-mazmunlar ve mefhumlar*, II. basım, 1943, s. 591-603.

³ Bak. aynı eser.

⁴ Bk. Agâh Sırrı Levend, *Gazavat-name ve Mihaloğlu Ali Beyin Gazavat-name'si*, Türk Tarih Kurumu yayınlarından, Ankara 1956.

*Ne diyem sen dahi âli-cenaba
Yetişmezsen cihan vardı haraba
Eğer def'olmaz ise bu beliyye
Ne İznık kala ne Kostantiniyye*

Şair Muradî, *Fetih-name-i Hayrettin Paşa*⁵ adlı mesnevisinde Barbaros'dan ve Cezayir halkından bahsederken:

*Öyle kim Türk gibi atarlar tüfenk
İş başa düşse iderler yahşi cenk*

diyor. Kim olduğunu tesbit edemediğim Hilmi adlı bir şair şöyle övünüyor :

*Hilmi ne Arabdur ne Acemdur koyu bir Türk
Duyduklarını Türkçe düzüp söylemek ister*

Büyük milliyetçi Türk şairi Ali Şir Nevai de, *Muhakemetü'l-lûgateyn*'inde⁶ Türkten şöyle bahsediyor :

“Andak ma'lum bolur ki Türk, Sart'dın tiz-fehmrak ve bülend-idrâk ve hılkati sâfrak ve pâkrak mahluk bolupdur”.

Türkler, kendilerini içten ve dıştan saran kin ve düşmanlık çemberini işte bu güvenle kırmışlar, tarihte hiç bir milletin uğramadığı tehlikelere bu inanca dayanarak karşı durmuşlar, varlıklarını koruyabilmişlerdir.

Türkçülük de bu çirkin ve iğrenç iftiraların uyandırdığı tepkiden doğmuş, millî edebiyat fikri, tarih şuuru içinde böylece gelişip yerleşmiştir.

Türkçülüğün geçirdiği evreleri, Meşrutiyetten sonraki “millî edebiyat” bahsi içinde ve bu konu ile birlikte izleyeceğiz.

⁵ Bk. Agâh Sırrı Levend, aynı eser.

⁶ Nevai, *Muhakemetü'l-lûgateyn*, İkdâm yayınlarından, İstanbul 1315, Necip Asım'ın Belin'den yaptığı çeviri ve Velet Çelebi'nin, eseri bugünkü dile çevirisi ile birlikte; TDK yayını, Ankara 1941, İshak Refet Işıttan'ın önsözü ve çevresi.

MİLLÎ EDEBİYAT

ARAYIŞ DEVRİ

Tanzimattan önce Osmanlı devletinin tebeası, “müslim” ve “gayr-ı müslim” olmak üzere ikiye ayrılmıştı. Müslüman milletlere, aralarında mezhep ve milliyet farkı gözetilmiyerek “millet-i hâkime” deniliyor; müslüman olmıyan milletler ise, devletin koruduğu “reâya” sayılıyordu.

“Millet-i hâkime” sayılan müslümanların, “reâya” denilen “gayr-ı müslim” lere karşı bir takım hak ve imtiyazları vardı. Fakat müslümanların bu imtiyazına karşılık, devlet hizmetinde bulunmıyan ve askerlikten vergi ile kurtulan “reâya”, ekonomi alanında üstün durumda bulunuyordu.

Müslüman olmıyanların, müslümanların hak ve imtiyazlarından faydalanamamaları, devletin kuvvetli olduğu devirlerde şikâyet konusu olmuyor, belki “millet-i hâkime” için “kılıç hakkı” sayılıyordu. Fakat, Osmanlı İmparatorluğu eski erkini kaybederek çökmeğe yüz tuttuğu andan beri iş değışti. Hoşnutsuzlukların, önce şikâyetlere, daha sonra da ayaklanmalara yol açtığı görüldü. Hıristiyanlar için “ruhanî” merkez olan patirikhaneler, hemen birer fesat ocağı halini aldı.

Osmanlı İmparatorluğu’nu, Tanzimatı ilân ederek devlet yönetiminde Orta çağ anlayışını bırakmağa ve yeni bir sistem içinde “ıslâhat” yapmağa zorlıyan başlıca etken, Hıristiyanların, Batı devletleri tarafından şikâyet konusu olarak ortaya sürülen durumlarına çare bulmaktır.

Tanzimat, ilk anda “tebea” ile “reâya” arasındaki ayrılığı kaldırmak istedi. Türlü milletleri birleştirmek için bulduğu, “Osmanlı” deyimi oldu. Artık Müslüman ve Hıristiyan bütün tebea, Osmanlı adı altında birleşmiş, eşit haklarla devlet yönetimine karışmış oluyordu.

Burada dikkat edilecek bir nokta var: Tanzimatçılar, millet ve milliyet kelimelerini açıkca söylemekten çekindikleri gibi, bu anlamda kullandıkları Osmanlı kelimesine de açıklık verememişlerdir. Onlar, siyasal alanda kullandıkları “millet-i Osmaniye” deyimi ile, Osmanlı İmparatorluğu’nu meydana getiren türlü milletlerden toplanmış siyasal bir birlik kasederler. “Millet-i Osmaniye” deyimi içine, bütün milletleri sokmakla, bu birliğin meydana geleceğine inanmış görünürler. Halbuki, öte yandan “edebiyat-ı Osmaniye” deyimiyle kasedtikleri

kavram, ancak Türk edebiyatıdır. Görülüyor ki Tanzimatçılar, bir ayrılığı hatırlatabileceğini düşünerek, burada bile Türk kelimesini kullanmaktan çekinmişlerdir.

Gerçi Osmanlı deyimini, İmparatorluğun bütün tebeasını kucaklayan bir ad oldu; müslüman olmıyanlar da devlet hizmetinde yer aldı. Fakat bu topluluklardan hiç biri, bu yeni durumu devletin düşündüğü yolda benimsemedi; onu, ancak kendi milliyetlerinin yararına kullanılacak bir silâh saydı. Tanzimatçıların, “millet-i Osmaniye” deyimini altında birleşeceklerini sandıkları bu topluluklar, her fırsatta bu bağı koparmaktan çekinmediler. Devletin gittikçe zayıf düşmesi, “gayr-i müslim” lerin durumunu kuvvetlendirdi Fransız devriminin doğurduğu milliyet akımı da bunların gözünü açmıştı. Yabancı devletler tarafından yapılan kışkırtıcı hareketlerde buna eklenince, “gayr-i müslim”ler, haklarını aşan isteklerde bulunmağa başladılar. Tanzimattan sonra yer yer baş gösteren ayaklanmalar bunun sonuncudur.

YENİ EDEBİYATA DOĞRU :

Divan edebiyatı, İslâm dinine dayanıyor, bu dinin esaslarından esin alıyor, İslâm uygarlığı çerçevesi içinde gelişen toplum hayatını aksettiriyordu.

XIX. yüzyılda Batı dünyasıyla başlayan temas, Tanzimatın ilânından sonra artmış, gittikçe değişen dünya anlayışına paralel olarak yaşama şartları değişmiş, değerini kaybetmeğe yüz tutan Doğu uygarlığı, yerini Batı uygarlığına bırakmış, yeni bir hayat, iyi ve kötü yönleriyle birlikte yerleşme yolunu tutmuştu.

Bu hayata uygun olarak, son sözünü söylemiş olan eski edebiyat yerine, şiirleri, romanları, hikâyeleri, tiyatroları ve öteki türleriyle, yeni hayatı aksettiren bir edebiyat başlamıştır.

Bu, bir kültür değişmesi idi. Bu kültür önceleri, en çok temasta bulunduğumuz Fransadan geldi. Namık Kemal ve arkadaşlarının yetişme çağı olan 1860-1875 yılları Fransa’da romantik devir kapanmış, hikâye ve romanda Balzac ve Flaubert ile realist, Emile Zola ile de naturalist devir açılmış, şiirde ise, François Copée, Sully Prudhomme, José-Maria de Heredia ve arkadaşları ile “Parnassiens”ler hâkim olmuşlardır. Ancak gerek romantik edebiyatın göz kamaştırıcı parlaklığı, gerek bu edebiyatın, vatan ve millet kaygısıyla dolu olan Tanzimatçıların ruhunu saracak sıcaklıkta oluşu, biraz eskimiş olan bu edebiyatın akislerinin memleketimize taşınmasına sebep oldu.

Fransızcadan Türkçeye çevrilen roman ve tiyatroların yanında, ilk defa Şemseddin Sami'nin *Taaşuk-ı Talât ve Fitnat* adlı romanıyla yerli konuları işliyen te'lif romanlar kaleme alınmağa başladı.

Şiirde ise, *Vatan* kasidesi gibi belirli bir ad taşıyan ve o güne kadar ele alınmamış bir konuyu topluca işliyen manzumeler görüldü.

Tiyatroda ve başka türlerde de bir hayata atılış, bir canlılık göze çarpar. Toplumun hayrını ve yararını ön plâna alan bu edebiyat, iyimser, atılgan ve ülkücüdür. Bu niteliğiyle edebiyat tarihimizde, aşılması gereken önemli bir evre olarak yer alır.

Namık Kemal, şiirleri, parlak nesirleri, romanları, tiyatroları, tarihî eserleri, gazete ve dergilerde çıkan yazıları ve eleştirmeleriyle, bu devrin odakı (mihrakı) olmuştur. Bunun içindir ki, Tanzimat edebiyatı deyince, ilk hatıra gelen Namık Kemal'dir. Bu edebiyatın temsilcisi odur.

ESKİ EDEBİYATA KARŞI :

Yeni edebiyatın gelişmesine yol açmak için, eski edebiyatı yıkmaya çalışanların başında Namık Kemal gelir. Eski edebiyata ve bu edebiyatın irili ufaklı temsilcilerine karşı onun kadar ısrarla hücum eden olmamıştır.

Namık Kemal, *Tasviriefkâr* gazetesinde *Edebiyatımız hakkında bazı mulâhazatı şâmilidir* başlığı altında çıkan yazısında, eski edebiyatımızın dil, deyiş, düşünce ve duygu bakımından samimîlikten uzak, tabiat dışı bir nitelik taşıdığını söylüyor. Edebî eserlerimizin söz sanatlarıyla yüklü olduğunu, fikrin kelime oyunlarına feda edildiğini, bunlar atılınca, fikir olarak beğenilecek bir şey kalmıyacağını kaydettikten sonra, alınacak tedbirler üzerinde duruyor. Gramer, sözlük, antoloji ve edebiyat kitaplarının meydana getirilmesi, halk arasında kullanılan kelimelerin yanlış da olsa, doğrularından yeğ tutulması gereğine işaret ederek bazı tavsiyelerde bulunuyor. Fars edebiyatının etkisi altında mubalaganın garabet derecesine vardığını, bundan her halde kurtulmak gerektiğini sözlerine ekliyor.

Namık Kemal'in dil üzerindeki düşüncelerini bir yana bırakarak, edebiyatla ilgili düşüncelerini gözden geçirelim.⁷

⁷ Dille ilgili konular için bk. Agâh Sırrı Levend, *Türk dilinde gelişme ve sadeleşme evreleri*, ikinci basım, TDK yayınlarından, Ankara 1960.

Namık Kemal edebiyatla millet ve milliyet arasındaki münasebeti şu cümlelerle belirtiyor:

“Edebiyatsız millet dilsiz insan kabilinden olur. Filhakika tarih-i medeniyeti nazar-ı hikmetle mutalea edenler edebiyatın muhafaza-i milliyette olan te’sirine her millet-i muntazamayı bir delil-i nâtik bulmuşlardır...” Edebiyatın rabıta-i milliyeye ait olan hizmetinden ise o kadar mahrumuz ki...

Eski edebiyatın toplum ahlâkı bakımından durumunu şu cümlelerle belirterek, zararlı olduğu sonucuna varıyor:

“Müellefat-ı mensuremizde efkâr ü güftarı tabî bir kitab yoktur ki tabiata te’sir ile tehzib-i ahlâka hidmet itsün. Rûkn-i a’zamı mubalagat-ı riyakârane ve meşreb-i kalenderaneden ibaret olan manzumamız ise fesad-ı ahlâkı o kadar terviç ider ki, divanı, “Fürs-i cedid lûgatlerinde şeytan manasına mazbut olan” divin sîgatü’l-cem’i zannedenlerin kavline şairane bir tevçih aranırca bizim divanları göstermek kifayet eder.

“Edebiyatımızda ma’na san’at uğruna feda oluna geldiğinden vüs’ati tasavvur o derece ifrata varmıştır ki, bazı kere tahayyülde ab’ad-ı mutlaka dahiline bile kanaat olunmaz. Vazife-i asliyesi temyiz-i hakikat olan efkâre ise böyle âsârın mazarrattan başka ne te’siri olabilir...

“Müellefat-ı edebiyede san’at ve ziynet göstermek maksad-ı aslî hükümüne girdiğinden, kelâmın bünye-i vücudu olmak lâzım gelen ma’na pek çok âsârda satılık elbiseyi irae için isti’mal olunan ağaç parçalarına mümasildir.

“İfadede mecaz bir suretle mücaz olmayacak kadar revaç bulduğu için âsârımız letâfet-i tabiiyeden mahrum olduktan başka ekseri hakikatten dahi âtıldır”.

İran minyatürü ile edebiyatının mubalagaya kaçması ve perspektif gözetmemesi bakımından her ikisinin de tabiat dışı olduğunu bu satırlarla belirtiyor:

“Erbabına ma’lumdur ki ekser-i âsârında İran’ın tahriri tasvirine benzer. Birinde, elvan ne kadar dil-nişin ise diğesinde elfaz o kadar rengin olmakla beraber, biri menâzıra ve diğeri münazaraya mutabık olmadığı için ikisi dahi tabiatın hilâfındadır. Acemin levayih-ı mersumesine nazar olursa bir pehlevanın bıyığı, mızrağından uzun ve medayih-ı manzumesine bakınca bir mızrağın tülû mah ile mâhî beyninde olan bu’ d-ı mücerreden füsun görülür.

“Ma’rifetin sinn-i kemali utlakına şayan olan bu asr-ı medeniyette öyle bir takım heyakil-i hâile meddahlarını, hüsn-i tabiat eshabı, nasıl nedim-i efkâr edebilir? Dünyada hiç bir sahib-i rüşd var mıdır ki gul yabani hikâyelerini istima’dan mahzuz olsun?”⁸.

Namık Kemal, *Bahar-ı Daniş* çevirisi için, 1873 (1290) da Magosa’da yazdığı önsözde yine eski edebiyatımızın kusurlarına temas ediyor. Vaktiyle “huccet-i bülega” ve dil bakımından “mu’cize-i kübra” sayılan *Hamse-i Nergisi* basıldığı ve yüz paraya satıldığı halde yüzelli nüsha sürülmediğini, halbuki çocuk elinden çıkmış hikâyelerin bin binbeşyüz müşteri bulduğunu, eski eserlerimizden çocuğunun “havas” için yazılmasının buna sebep olduğunu, bir fenne dair olmamak şartıyla, “havas” için kitap yazmak kadar dünyada “abes” bir şey olamayacağını söylüyor. Daha sonra da Fars dili ve edebiyatının etkisi altında tabibat dışı mubalaga, teşbih ve cinasların, edebiyatımızda “erkân-ı asliye” sırasına girdiğinden şikâyet ediyor:

“Devr-i Mahmudî şuarasının Türkçeleştirdikleri şey yalnız elfazdır. Yoksa tasavvurlarının âsâr-ı Acemden yine zerre kadar farkı bulunmaz; yine divanlarında dağlı lâlelerden, yakası yırtık güllerden, feleğe benzer nilüferlerden, kıl kadar bellerden, yılan gibi saçlardan, servden uzun “gul yabani gibi” boylardan, kılıç gibi kaşlardan, ok gibi kirpiklerden, hancer gibi gamzelerden, benefşe veyahud zümrüd gibi bıyıklardan, su kenarında bitmiş çemen gibi sakallardan, hiç yok ağızlardan, tuzlu dudaklardan, kuyu gibi çene çukurlarından, deryadan ziyade kanlı yaşlardan, dünyayı yakacak kadar ateşli ahlardan, üzerlerine pamuk yapışmış iğrenç yaralardan, sihr-baz kalemlerden, batmanla şarab içer serhoşlardan, timarhaneden boşanmış gibi sokaklarda çıplak gezer ve bağırarak göğsünü döğer âşıklardan, bir dilberin saçına tarak olmuş parça parça gönüllerden geçilmez.”⁹

Namık Kemal, Ziya Paşa’nın *Harâbat*¹⁰ adı altında hazırladığı antoloji münasebetiyle 1874 (1291) da Magosa’da yazdığı *Tahrib-i Harâbat* ile, 1875 (1292) de yazdığı *Ta’kib*’de eski edebiyata dokunmaktan geri durmıyor. *Harâbat*’ın birinci cildinde yer alan kasideler

⁸ *Tasviriefkâr*, 16 rebiulâhır 1283 (1866), No. 416; Kemal *Müntehabat-ı Tasviriefkâr* “üçüncü kısım: edebiyat”, Kitabhane-i Ebuzziya yayınlarından, ikinci basım, 1311.

⁹ Namık Kemal, *Bahar-ı Daniş*, Hindli Şeyh İnâyetullah’dan çeviri, Kitabhane-i Ebuzziya yayınlarından, ikinci basım, 1303.

¹⁰ *Harabat*, 3 cilt, 1874 (1291).

hakkındaki düşüncelerini *Tahrib-i Harâbat*'ta kaydederken sık sık aynı konuya dokunuyor.

“*Vâkıâ edebiyatımızın hal-i hâzırına nazaran Farisîden bir vakit istiğna bizim için kabil olmayacağını inkâra mecal yoksa da, lisanımızı zaten Farisî telvis etmiş ve âsâr-ı edebiyemizde görülen fazail-i akliye ve letâfet-i hissiye noksanı bütün Acem mukallidliğinden neş’et eylemiş olduğunu dahi ıkrar eylemek zaruriyattandır*”¹¹.

Harâbat'ın ikinci cildi için kaleme aldığı *Ta’kib*'de de şunları söylüyor :

“*Yılan yiyen hükema gibi yılan seven şuara da, ne vakte kadar Dolab’ın*¹² *bir nüshasında olan çarşamba karısı yollu bize o güzel saçları, ekreh-i mahlûkat olan yılan suretinde gösterecek! Eslâfta her ne yapılmış, her ne söylenmiş ise velev ki şer’a, akla, tabiata, insaniyete mugayir olsun; tâ bekıyamet bizde makbul olup gidecek mi?...*

“*Kolu, bacağı, başı, göğsü örümcek inceliğinde bir adam resmi yapılsa da bir kanlı ciğerin üzerine yapıştırılsa ne kadar güzel ve ne kadar dil-firib bir manzara teşkil eder, öyle değil mi efendimiz?*¹³

Namık Kemal, *Mecmua-i Irfan Paşa*¹⁴ adlı eserinin önsözünde gençler için “kadir bilmiyen veya meslek-i eslâfa muâırız olan nev-re-sidegân” diyen Irfan Paşa 1874 (1291) ya Magosa’da yazdığı mektubunda, Paşa’nın kitapta yer alan şiirlerini eleştirirken, sırasını getirerek eski edebiyata çatmaktan geri durmıyor. Şu satırları alıyoruz :

“*Bu teşbih ve mubalagadaki hılâf-i tabiat hallerden kat’-ı nazar edebiyat-ı atîka taraf-darı olan zevatca bir kelime vezin veya kafiye altına girdikten sonra ma’na ihtiyacından vâreste addolunduğunu görüyoruz...*

“*Hilâf-ı örf-i edeb kelime isti’malinde tavr-ı kadîm taraf-darlarının mubalâtsizliğine Mecmua-i devletlerinde meşhud-ı âcizanem olan “tutulmaz âhenin zencir ile sevda-geran-ı ışk” mısraını bir delil ittihaz eylesem haksız bir hareket eylememiş olurum....*

“*Şuaramızın vezin ve kafiye uyunca ma’kulât ve hikemiyata dahi keyfe mâyeşa tasarruf ederek, istedikleri gibi bir âlem icadına kalkışageldikleri, lisanımızda edebiyatın ruh-ı asliyesi olmak lâzım gelen hik-*

¹¹ Kemal, *Tahrib-i Harâbat*, Kitabhane-i Ebüzziya yayınlarından, 1303.

¹² *Dolap*, İstanbul’da çıkan bir dergi, 1873 (1291), 18 sayısı çıkmıştır.

¹³ Kemal, *Ta’kib*, Kitabhane-i Ebüzziya yayınlarından, 1303.

¹⁴ *Mecmua-i Irfan Paşa*, tarihsiz, 1874 (1291) olacak.

metten bütün bütün ayrılarak, hıristiyan mevtaları gibi güzel giyinmiş bir cenaze hükmünde kalmasına sebep oluyor”.

Sonunda yazısını şu satırlarla bitiriyor:

“Vaktiyle enva’-ı hatîattan mürekkebe söyledikleri bir kaç beyti meydana koymak için bugün eli kalem tutan ne kadar eshab-ı edeb varsa cümlesini tahkiri muktaza-yı hale daha muvafık addeylese, kulları dahi o yirmişer, yirmibeşer yaşında çocuklar lisanından olarak, yemin ederim ki bundan böyle velev kafiyesiyle vezniyle olsun Hamza-name hikâyatı ve gul yabani rivayati dinlemeyeceğiz. Ve canımız tende oldukça şu ümmet-i merhumeye dahi dinletmemeye çalışacağız. Her halde emr ü ferman Hazret-i men lehü’l-emrindir”.¹⁵

Namık Kemal Celâleddin Harzemşah adlı tiyatro kitabı için 1882 (1300) de Midilli’de yazdığı önsözde de sırasını getirerek eski edebiyata çatıyor:

“Şiirimiz ise-ekseri münacat ve na’lar ve birkaç ufak mesnevi ile güzel müfredler istisna olunduğu halde-hakikat ve tabiat âlemlerinden hâric bir cihan-ı evhamdan ıktıbas olunmuş bir takım nâmerbut tasavvurlardan ibaret idi.

“Ekseri şiirlerimizin beyt ve mısraları beyninde olan ma’na televvünü parça boğçalarında renk televvününden ziyadedir.

“Divanlarımızdan biri mutalea olunurken, insan muhtevi olduğu hayalatı zihninde tecessüm ettirse, etrafını ma’den elli, deniz gönüllü, ayağını zühalin tepesine basmış, hancerini mirrihin göğsüne saplamış memduhlar, feleği tersine çevirmiş de kadeh diye önüne koymuş, cehennemi alevlendirmiş de dağ diye göğsüne yapıştırmış, bağırdıkça arş-ı a’lâ sarılır, ağladıkça dünya kan tufanlarına garkolur âşıklar, boyu serviden uzun, beli kıldan ince, ağzı zerreden ufak, kılıç kaşlı, kargı kirpikli, geyik gözlü, yılan saçlı ma’suklarla mâlâmal göreceğinden kendini divler, gul yabaniler âleminde zanneder.

“Elfaz-ı garibe ile bir rengin maâniyi setretmek, bir güzel çehreyi allı, beyazlı düzgünlerle letâfetten mahrum eylemek, bir çirkin meali kelime ile süslemeğe çalışmak ise, bir zenci karısını telli, pullu duvaklarda saklamak kabilinden olmaz mı?...

¹⁵ Kemal, *Irfan Paşaya mektub*, Kitabhane-i Ebüzziya yayınlılarından, 1868 (1304).

“Bizde ise hikâyeye kısmı mahsulât-ı edebiyemizin en nâkıs cihetidir. Lisanımızda lezzetle okunacak belki üç hikâyeye bulunamaz. *Elsine-i garbiyeden aldığımız romanlar ekseriyet üzere fena terceme olunmuş, âsâr-ı milliyeden ma’dud olan hikâyeler ise, ne kadar fena yazılmış ise birkaç kat fena düşünülmüştür....*

“Türkçemizde bir de efâil ve tefâil kaydından berî parmak hesabı dediğimiz vezin mevcud olarak, Millî eş’arımız o kaideye tevfiik olunmak lâzım geleceğinde şübhe yok ise de....¹⁴

ESAS FİKİRLER :

Namık Kemal, ilk defa *Tasviriefkâr*’da eski edebiyata karşı bu savaşı açtığı zaman henüz yirmialtı yaşlarında idi. Edebiyata kendisi de divan şairi olarak girmiş ve 17 yaşında Sofya’dan İstanbul’a geldiği zaman divanını da birlikte getirmişti. Fakat Şinasi’yi tanıyıp onun tavsiyesiyle Fransızca’yı öğrendikten sonra, Batı âlemini tanımağa başlamış ve memleketin durumunu daha iyi kavramıştı.

Bu uyanış ona şu gerçekleri öğretti: Halk bilgisiz ve memleketin durumundan habersizdir. Halkı bu bilgisizlikten kurtarmalı, ona görevini öğretmelidir. Fakat nasıl, hangi araçla ? Memleketin yüzde doksanı okuyup yazmaktan yoksundur; ve eldeki imkânlarla onu ışığa kavuşturmak kolay değildir. Önce öğrenimi kolaylaştırmak gerekir. Diyelim ki bu kolaylık sağlandı ve halk okuma yazma öğrendi. Halka okuması için hangi kitabı vereceğiz? Yüzde yetmiş Arapça ve Farsça kelimelerle dolu, anlamadığı ve anhyamıyacağı bir dille yazılmış eserlerden halk neyi öğrenecektir? Dilinden başka, aşılamağa çalıştığı fikirler ve gerçekler bakımından Türk ruhuna yabancı olan bu edebiyatın “tehzib-i ahlâk” a hizmet etmesi şöyle dursun, “müfsid-i ahlâk” sayılacak yönleri bile vardı. Dili ve edebiyatı bu durumdan kurtarmalı, milletin sevip benimsiyeceği duyguları, beğenip inanaacağı düşünceleri, anhyacağı bir dille belirtecek yeni bir edebiyat meydana getirmeliydi.

İşte Namık Kemal’i ve arkadaşlarını harekete getiren bu sosyal nedenler ve bu nedenlerin doğurduğu düşünceler olmuştur.

Şurasını belirtmek gerekir ki, Namık Kemal gençlik adına söz söyler ve onları savunurken, bütün bir gençliğin kendisini takibettiğini

¹⁴ Kemal, *Mukaddeme-i Celâl*, Kitaphane-i Ebüzziya yayınlarından, 1887 (1305).

sanmamalıdır. Ekrem ve Hamit gibi Fransız dilini öğrenmiş ve bu edebiyatı tanımış beş on genç, kurumları ve eserleriyle yeni edebiyatı kurmağa çalışırken , divan dilinden başka bir dil bilmiyen ve bu edebiyatın etkisi altında yetişmiş bulunan genç kuşaktan çoğu, eskilere “nazîre” söylemeği marifet sanıyor ve gazel edebiyatını devam ettiriyordu. Henüz meydanı bırakmamış eski şairlerle eski kültürü benimseyen yaşlı yazarlar bunları koltuklıyor, yeni edebiyat taraflısı gençleri ya açıkça, ya da alttan alta kırıcı sözlerle küçümseyip yıpratmağa çalışıyorlardı.

Namık Kemal, işte böyle bir hava içinde ortaya atılmış, ilk zamanlar hemen hemen tek başına eski edebiyatı yıkmağa çalışmıştır. Bir aralık Namık Kemal için: “eskiler gibi yazamadığından onlara hücum ediyor” diyenler de oldu. O da, Nergisi’yi bile kıskandıracak bir dil ve deyişle 1861 (1278) da kaleme aldığı *Bârîka-i zafer*’i¹⁷ ortaya atarak bu alandaki yetkisini isbat etti.

MİLLET VE MİLLİYET :

Örnek olarak aldığımız parçalarda görüldüğü gibi, Namık Kemal’in yazılarında “millet” ve “milliyet” kelimeleriyle “âsâr-ı millîye”, “millî eş’arımız” gibi tamlamalar geçmekte ve “edebiyatın muhafaza-i milliyette olan tesiri” gibi ibareler yer almaktadır. Bunlar gelişigüzel söylenmiş değildir; bilerek kullanılmıştır. Namık Kemal’den sonra bu konuya dokunan kalem sahipleri görülmeğe başlar.

Ali Suavi, 1866 de önce İstanbul’da, sonra Londra’da çıkardığı *Muhbir*¹⁸ gazetesiyile, 1869-1870 de Paris’de çıkardığı *Ulûm*¹⁹ gazetesinde Türk dilinin sadeleşmesi gereğini savunmuş, bunu sağhyacak çareler üzerinde durmuştur. *Muhbir*’de çıkan bir okuyucu mektubunda, gazetenin kullandığı dil için “*vatanımızın lisan-ı millisi*” denilmektedir²⁰.

Ziya Paşa, 1868 de Londra’da Namık Kemal’le birlikte çıkardıkları *Hürriyet*²¹ gazetesinde yayınladığı *Şîr ü İnşa* başlıklı yazıda, Necati, Baki ve Nef’i divanlarında yer alan şiirlerle, Feridun, Veysi ve Nergisi münşeâtlerinde görülen yazıların Osmanlı (Türk demek istiyor) şiiri

¹⁷ Namık Kemal, *Bârîka-i zafer*, Kitabhane-i Ebüzzîya yayınlarından, 1887 (1305).

¹⁸ *Muhbir*, ilk sayı 1 ocak 1866 (25 şaban 1283 sah).

¹⁹ *Ulûm*, ilk sayı 1869 (rebiulâhır 1286).

²⁰ *Muhbir* 1867 (29 zilhicce 1283), sayı 37.

²¹ *Hürriyet*, ilk sayı 29 haziran 1868 (1 rebiulevvel 1285).

ve inşası olamayacağını nedenleriyle uzun uzun anlattıktan sonra, bizim tabii olan şiir ve inşamızın halk arasında yaşamakta olduğunu kaydediyor; bu kötülüğü gidermek için tabiata uymağı tavsiye ediyor. Ziya Paşa bu yazısında “kitabets-i milliye o dur ki, eli kalem tutan, zihnindeki muradını iyi kötü kâğıd üstüne koymalı” demektedir ²².

Bu savaşa katılan gönüllülerden Ahmet Mitat, önce *Basîret* ²³, sonra da kendi çıkardığı *Tercemanıhakikat* gazetelerinde ve “takriz” ²⁴ yollu keleme aldığı bazı yazılarda Türk dilinin çeşitli sorunları üzerinde durmuş ve ele aldığı konuyu cesaretle savunmuştur. Onun dilde sadeliği savunan en önemli yazısı *Dağarcık* ²⁵ dergisinde çıkan *Osmanlıca'nın islâhı* başlıklı yazısıdır ²⁶.

Türlü yazıları ve eserleriyle bu konu üzerinde sistemle çalışan Şemsettin Sami, 1880 de çıkardığı *Hafta* ²⁷ dergisinde yayınlanan *Lisan-ı Türkî (Osmanî)* başlıklı yazısında, ilk defa, konuştuğumuz dilin Türk dili olduğunu, buna “Osmanlı lisanı” demenin doğru olmayacağını kaydederek, dilimize girmiş olan Arapça ve Farsça kelimeleri çıkarıp atmanın her zaman mümkün olduğunu, bunların yerine dilimizin kaynağı olan Doğu Türkçesindeki unutulmuş kelimeleri uyan-dırarak dilimize almanın daha doğru olduğunu belirtiyor ²⁸.

Şemsettin Sami'nin dille ilgili bundan sonraki yazıları 1898 (1314) de *Sabah* ²⁹, 1899 (1315) da *Tarik*, 1901 (1317) de *İkdam* ³⁰ gazetesinde yayınlanmıştır.

MİLLÎ EDEBİYAT ÖZLEYİŞİ :

Bu yazılar arasında *Sabah* gazetesinde *Lisan ve Edebiyatımız* başlığı altında çıkan yazısında Ş. Sami, edebiyatımızda klâsik olmağa lâyük eski ve yeni hiç bir eserimiz olmadığını, eski şairlerimizin divan-

²² *Hürriyet*, 7 eylül 1868 (20 cümadelulâ 1285), sayı 11.

²³ *Basîret*, ilk sayı 1869 (20 şevval 1286 cumartesi).

²⁴ Meselâ Mehmet Sadık'ın 1895 (1313) de yayınladığı *Üss-i lisan-ı Türkî* adlı Çağatay gramerine yazdığı takriz.

²⁵ *Dağarcık*, ilk sayısı 1871 (1288).

²⁶ Bu yazı derginin ilk sayısında çıkmıştır.

²⁷ *Hafta*, ilk sayısı 1880 (22 ramazan 1298).

²⁸ *Hafta*, 188 (10 zilhicce 1298, sayı 12).

²⁹ *Sabah*, ilk sayısı 1876 (12 safer 1293).

³⁰ *İkdam*, ilk sayısı 5 temmuz 1894 (1 maharrem 1312).

ları içinde söz ve anlam bakımından kabule değer birkaç beyit bulmanın güç olduğunu söyledikten sonra sözlerine şöyle devam ediyor :

“Fetihten evvel ve ale'l-husus Sultan Osman Gazi ve Sultan orhan devirlerinde yetişen bir kaç şairin kabaca ve lâkin sade ve tabiî sözlerinden belki intihab olunabilecek yerler bulunabilir ; lâkin X. karn-ı hicrîde yetişen hesabsız şuaranın Bakî ve Yahya Bey gibi ancak bir iki şairin âsârı ele alınabilir. XI. karnda yetişen Nef'î'nin lisanı daha düzgündür. XII. karnda Nedim gibi düzgün sözler söylemiş şairler yetişmiştir. Bunlarla Fuzulî ve Ruhî-i Bağdadî gibi şuaranın âsârı yabana atılamaz. Bunlar edebiyat-ı kadîmemizin üstadları sıfatıyla hürmete şayandır. Ve eserleri tarih-i edebiyatımızda mühim bir mevki işgal eder. Lâkin bugünkü günde ümem-i sairenin terakkiyat-ı edebiyelerine mukabil, biz Bakî'nin, Nabî'nin, Fuzulî'nin, Nedim'in âsârına pey-rev olarak, ihtiyacat-ı zamana göre bir edebiyat-ı milliyeye malik olmak iddiasında bulunabilir miyiz? Hele o zamanın nesri nazmından daha soğuktur. Arabî ve Farisî elfaz-ı garibeye boğulmuş, bir takım bayat teşbihatla, sanayi-i lafziye denilen sahte ve gayr-ı tabiî tekellüfatla, zevk-ı selim eshabının kulak zarını yırtacak derecede bârid ve sakil seci'lerle usandıracak derecede beyhude itnab olunmuş ibareleri okumak sabr-ı Eyyub'a muhtaktır.

“Karn-ı sâbık evahirinde yetişen iki üç büyük edib (Namık Kemal, Ziya Paşa ve Hâmit gibi şairleri kastediyor) o edebiyat-ı kadîmemizin binasını tâ temelinden hedm ü tahrible bir yeni edebiyat binası kurdular. Gençler bu yeni usulü tehalükle kabul ettiler. İhtiyarlar tarz-ı kadîmi muhafaza ve iltizam ettilerse de, meslek-i müttehazlarıyla beraber onlar da gittiler. Bugünkü günde artık Bakî'lerin, Nabî'lerin, Nergisî'lerin, Veysî'lerin şive ve tarz-ı ifadesini takdir ve iltizam edecek kimsenin vücudunu tasavvur edemeyiz. Lâkin o yeni edebiyatın da lüzumu kadar sade olmadığı da inkâr olunamaz. Vâkıâ, seci'den, teşbihat-ı bârideden, eskimiş ve isti'malden sâkıt olmuş ta'birattan sâlimdir, lâkin lüzumsuz kelimat-ı Arabiye ve Farisiyesi yine çoktur.

“O büyük müceddidlerin ettikleri hizmet lisanımızın sadeliği ve düzgünlüğü tarikinde birinci hatve idi. Orada durulamazdı. Daha ileri varılmak tabiî idi. İyi dikkat olunursa, onlar lisanımızın edebiyat-ı kadîmedeki tarz-ı ifadesini sadeleştirdiler. Lâkin büsbütün değiştirmediler.

“XIV. karn-ı hicrî ise büsbütün bir tegayyür getirdi. Bu karnın genç edibleri (Servetifünün şairlerini kastediyor) Bakî'leri, Nabî'leri

aslâ ele almamışlardır. Binaenaleyh karn-ı sâbık üstadlarının bilâihtiyar bunları taklid etmeleri gibi bir mahzurdan sâlim idiler. Lâkin bunların da Garb üdebasını biraz ziyadece taklidettikleri inkâr olunamaz.

“Vâkıâ, bizden ileri bulunan ve hallerine gıpta-keş olduğumuz ümem-i mütemeddineye pey-rev olmak tabiî ve zarurî bir haldir; Lâkin taklid her halde müstahsen değildir.”³¹

Bu satırlar, Tanzimat ve Servetifünun edebiyatlarının kaba taslak çizilmiş bir krokisidir ve bu bakımdan çok önemlidir.

Şemsettin Sami, *Kamus-ı Türkî*³² sini hazırladığı sırada *Servetifünun* dergisine gönderdiği *Kamus-ı Türkî ve Kamus-ı Arabî* başlıklı yazısında Türkçe sözlükten bahsederken, “*lugat-ı milliye*”, “*kamus-ı millî*”, Türkçeyi kasederken de “*lisan-ı millî*” deyimlerini kullanıyor.³³

MİLLÎ SIFATI :

“Millet” kelimesi gibi, “millî” kelimesinin de arasına yanlış kullanıldığı oluyor. Meselâ Abdülhak Hamit, tiyatro üzerindeki düşüncelerini açıklarken, “millî tiyatro”, “eser-i millî” deyimlerini kullanıyor. Ona göre millî tiyatro, bir milletin tarihinde yer alan övünülecek bir olayı, yahut büyüklerinden birinin serüvenini hatırlatmış olmalıdır. Meselâ Türkçe bir tiyatroya millî denilebilmek için, “millet-i Osmaniye” arasından Lâzlar, Arnavutlar, Kürtler gibi gelenek ve görenekleri bizce pek bilinmeyen kavimlerin hallerini tasvir etmiş olmalıdır.

Duhter-i Hindû'nun sonuna eklediği yazısında şöyle söylüyor :

“Bir milletin tarihince fahrolunacak bir azemetini veya uzâmâsından bir mştehirin sergüzeşt-i fâhiratesini ihtar etmediği halde, efradının bugünkü suret-i imtizaç ve âdetini bildirecek yolda bir tiyatro yazmak, bir şahsın yüzüne karşı ayna tutmak gibidir ki, şeklinin müşahedesinde bildiği şeyi bir daha öğrenmiş olmaktan başka fazilet yoktur. O yolda bir eser-i millîye, tiyatro değil, ahlâk risalesi denebilir. O yolda bir eser, namına millî denildiği için değil, hâdim-i ahlâk olduğu için mutalea olunabilir. Meselâ, benim İçli Kız tiyatrosunun mevzuu bugün vukuu muhtemel bir vak'adan başka bir şey değildir. Sevâbımızca hiç bir malûmat arzetmez. Tarihimizden me'huz hiç bir fıkrası yoktur. Halbuki

³¹ *Sabah*, 1898 (27 temmuz 1314), sayı 3132.

³² Şemsettin Sami, *Kamus-ı Türkî*, İkdâm yayınlarından, 1899 (1317).

³³ *Servetifünun*, 1899 (6 ocak 1315), c. 18, sayı 462.

İçli Kız da millî namile çıkan tiyatrolar idadındandır. Halbuki lâzım olduğu gibi millî değil, o da yalnız ahlâk risalesi addolunabilir.

“Türkçe tiyatro oyununa millî denebilmek için, ya Lâzlar ya Arnavudlar ya Kürdler ve sair idadından yani millet-i Osmaniye efradından olup da âdet ve tabiatları halkımızca etrafiyle ma'lûm olmıyan akvâmın tasvir-i ahvaline dair olmalıdır. Müelliflerinin himmet-i millet-perveranesini inkâra mecal olmıyan Ecel-i kaza gibi, Besa gibi, Delile ile Ebü'l-Alâ gibi. Yahud tarih-i İslâmca bazı havârik-ı vukuat ile yine islâmdan vücudu fahre sebep bir şöhet-i azîme sahibinin terceme-i kemalini müş'ir olmalıdır. Üdebâ-yı garbın tarihlerden istihrac ile âlem-i ma'rifete pek çok misalini yadigâr ettikleri halde, bizde henüz bir eseri görülmediği gibi. Veyahud mündericatı, Osmanlıların halde, mazide ütilâ-yı şanını mucib bir vak'ayı musavvir olmalıdır. Nazîrini görmemekle müteessif olduğumuz Akif Bey ve Silistire nam eserler gibi”³⁴.

Görüldüğü gibi Hamit, yerli hayatı tasvir eden eserlere “eseri millî” demekle birlikte, millî tiyatroyu tanımlamak isterken yanıltıyor. Bu yanıltma, hiç şüphesiz “millet-i Osmaniye” deyimine bağlı kalmaktan ileri gelmektedir.

Bu devirde, hece ölçüsünden bahsederken “*evzan-ı milliye, vezn-i millî*” deyimlerini kullanarak, şiirde hece ölçüsünün bir “*rabıta-i milliye*” olduğunu söyleyenler³⁵, yahut eski masallarımızı konu olarak seçecek romanlar için “*Türk romanı*” ve asıl “*edebiyat-ı milliye*” diyenler görülmektedir.³⁶

Bütün bu çabalar, benimsemek isteğinden doğan bir özleyişin belirtisidir. Devrin fikir ve kalem sahipleri, yarı biliş, yarı sezîşle, kimi de tam bir şuurla benimsedikleri milliyet duygusu içinde, kendilerinin malı olan değerli bir varlıkla övünmek ihtiyacını duyuyorlar ve bunu, “millî edebiyat, millî lisan, rabıta-i milliye” gibi deyimlerle belirtmek istiyorlar.

*

Bununla birlikte “Osmanlı” deyimi toplumda yaygındır. Nasıl siyasal alanda Türk toplumuna “millet-i Osmaniye” deniliyorsa, Türk

³⁴ Abdülhak Hamit, *Duhter-i Hindâ*'nın sonuna eklediği yazı.

³⁵ İbnürreşad Ali Ferruh, *Evzan-ı milliye'nin terkiyle evzan-ı aruziyenin kabulü Mir'atıâlem* dergisi, 1884 (1300), c. 1, sayı 8, s. 118.

³⁶ Coşkun, *Yazıcı Rasim Efendi*'ye, *Tairk* gazetesi, 1899 (15 mart 1315), No. 4751.

edebiyatıyla ilgili konularda da “edebiyat-ı Osmaniye, şûâra-yı Osmaniye, tarih-i edebiyat-ı Osmaniye, belâgat-ı Osmaniye, kavaid-i Osmaniye” deyimleri kullanılıyordu. “Lisan Osmanî, üç dilden toplanmış dil, “kavaid-i Osmaniye” de üç dilin kurallarından toplanmış dil bilgisi diye tanımlanıyordu.

TÜRK SIFATI :

Bazı dil bilgisi kitaplarında bu istek görülmektedir. Ahmet Cevdet ve Fuat paşaların hazırladıkları *Medhal-i kavaid*³⁷ adlı eserden sonra, Cevdet paşa önce *Kavaid-i Osmaniye*'yi,³⁸ sonra sıbyan mektepleri için *Kavaid-i Türkiye*³⁹ 'yi hazırlamış, daha sonra da *Kavaid-i Osmaniye*'yi biraz değiştirerek *Tertib-i cedid-i kavaid-i Osmaniye*⁴⁰ adı altında yayınlamıştır.

Abdullah Ramiz Paşa *Emsile-i Türkiye*⁴¹, Süleyman Paşa da *İlm-i sarf-ı Türkî*⁴² adlı eserlerinde “Osmanî”, yerine “Türkî” kelimesini kullanmışlardır.

Muallim Naci, *Istılâhat-ı edebiye* adlı eserinin başındaki şu iki cümlede “*edebiyat-ı Türkiye*” deyimini kullanıyor :

“*Istılâhat-ı edebiye namıyla meydana çıkmağa başlayan bu bendler edebiyat-ı Türkiyenin-fen olmak haysiyetiyle-kâffe-i levâzımını bir yere cemitmek gibi büyücek bir maksadla yazılıyor.*

“*Bu Istılâhata dair verdiğim izahat edebiyat-ı Türkiyenin şimdiki haline ve istikbaline göredir. Ötedenberi Arab veya Fars tarz-ı edebîsini aynen kabul etmek fikrine iştirak edenlerden değilim*”.⁴³

Gazetelerimizden, ilk defa başlığında “millet” kelimesini kullanan *Basîret*, “Türk” sıfatını kullanan da *İkdam* gazeteleridir. *Basîret*'i çıkardığı için kendisine Basiretci sıfatı verilen Ali, gazetesinin başlığı altına: “Menafi-i vataniye ve havadis-i umumiyyeye dair millet ga-

³⁷ Ahmet Cevdet ve Fuat Paşalar, *Medhal-i kavaid*, İstanbul taş basması, 1850 (1268).

³⁸ Ahmet Cevdet Paşa, *Kavaid-i Osmaniye*, İstanbul 1865 (1282).

³⁹ Ahmet Cevdet Paşa, *Kavaid-i Türkiye*, İstanbul 1875 (1292).

³⁹ Ahmet Cevdet Paşa, *Kavaid-i Türkiye*, İstanbul 1875 (1292).

⁴⁰ Ahmet Cevdet Paşa, *Terbib-i cedid-i kavaid-i Osmaniye*, İstanbul 1895. (1313).

⁴¹ Abdullah Ramiz Paşa, *Emsile-i Türkiye*, İstanbul, 1866 (1283).

⁴² Süleyman Paşa, *İlm-i sarf-ı Türkî*, İstanbul, 1874 (1291).

⁴³ Muallim Naci, *Istılâhat-ı edebiye*, İstanbul, 1889 (1307).

zetesidir” cümlesini koymuştur. Ali, yalnız bu cümleyi eklemekle kalmamış, sözünü tutarak, yazılarında millet yararını gözetmiştir. Türklük başlığını taşıyan imzasız yazı bunlardan biridir. Yazar :

Şimdi ise cehalet ve betâatımız bizi ol derece vâdi-i tedenniye ilka' etmiştir ki, vaktiyle satvet-endaz-ı çâr guşe-i âlem ve sebab-i iftihar ü bâis-i rahat u huzurumuz olan ecdad-ı şecaat-nihadımız Türk oldukları halde, Türklük namını biz kabul etmez olduk. Hattâ birimize sen Türksün deseler darılıyoruz.”⁴⁴

dedikten sonra zamanının alafrangalık taşıyan gençlerini taşıyor.

Basîret'e yazı gönderenler arasında birinin Türk Ahmet adını kullanması önemle kayda değer.⁴⁵

İkdam sahibi Ahmet Cevdet de, gerek gazetesine aldığı yazılar, gerek *İkdam* külliyyatı arasında yayınladığı eserlerle Türklüğe büyük hizmetler etmiştir.

DURGUNLUK VE BEZGİNLİK :

Namık Kemal'in 2 aralık 1888 (1304) de ölümü, Türk kültür hayatında büyük boşluklar bırakan acı bir kayıp olmuştur. Yalnız bu kadar da değil; özgürlük uğruna yıllardır açılan savaşta, bu değerli komutanın şehit düşmesi, birdenbire çöken bir bezginlik yaratmış, bir duraklama meydana getirmiştir.

Gerçi Namık Kemal, “ikamete memur” edildiği Midilli'de yıllardanberi canlı çalışma hayatından uzaklaştırılmış, çile doldurmağa mahkûm edilmişti. Fakat bu haliyle bile, millete yine umut kaynağı oluyor, saraya da bir umacı gibi görünüyordu. Nitekim istibdat yönetimi, Namık Kemal'in ölümüyle geniş bir nefes aldı ve uyanık gençler üzerindeki baskıyı daha da artırdı.

Namık Kemal'in ölümünden yedi yıl sonra, haftalık *Servetifünun* dergisinde toplanan genç edebî kuşağın meydana getirdiği edebiyatta aynı heyecan görülmez. Gerçi bu edebiyat, kendinden önceki edebiyata göre, sanat bakımından daha üstün, zevk ve anlayış bakımından daha olgundur. Fakat bir eksiği vardır: millî ruhu aksettirememek. Eğer duygu ve düşüncüyü ölçü olarak alırsak, Tanzimat edebiyatını, kucak-

⁴⁴ *Basîret*, Türklük, 1869 (19 zilhicce 1286), sayı 40.

⁴⁵ *Basîret*, Türk Ahmet'in mektupları, 1869 (30 zi'lka'de 1286), sayı 30 ve 1869 (7 zilhicce 1286), sayı 35.

layıcı bir şefkatle millete seslenmesi ve millet için yararlı olmağa çalışması bakımından, daha milliyetçi saymamız gerekir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, milliyet şuuru belli veya belirsiz bu devirde başlamış, onu elde edememekten doğan bir kaygı, bir özleyiş ilkin bu edebiyatta kendini göstermiştir.

Halbuki Servetifünun edebiyatı devrinde bu duygu sönmüş, daha doğrusu söndürülmüştür. Sanat anlayışı, onları halktan uzaklaştırmış, baskının yarattığı kötümserlik umutlarını söndürmüş, kendilerini çevreleri içine hapsedmiştir. Hemen belirtelim ki bu edebiyat, Batı edebiyatını, Batı edebiyatındaki çeşitli akımları, yeni zevkleri bize daha yakından tanıtmış, bu bakımdan kültür hayatımızda aşılması gereken önemli bir durak olmuş, fakat milletce beklenen canlılığa ulaşamamıştır.

Servetifünun şairleri, dilde Tanzimatçılardan daha da geriye gitmişler, zincirleme tamlamaları, bileşik sıfatları bol bol kullanmaktan çekinmemişlerdir. “Dilde sadeleşme” bahsinde de Osmanlıca’yı savunmuşlar, sadeleşmeyi, sanat seviyesini halka indirmek diye anlamışlar, fikri esasından küçümsemişlerdir. Ama bu, Servetifünuncuların milliyet duygusundan yoksun oldukları iddiasını taşımaz. Bu davranış, sonradan kendilerinin itiraf ettikleri gibi, zamanın bir sanat cilvesinden başka bir şey değildir. Halit Ziya bunu açıkça belirttiği gibi⁴⁶, Fikret de, halka hitabeden şiirlerin büyüleyici kudretini kabul etmiştir⁴⁷.

YENİ BİR SES :

Nitekim beliren bir fırsat, taşmağa hazır bir halde ruhlarda saklı bulunan bu asıl duygunun ortaya çıkmasına yol açmıştır. 1313 Yunan harbinde Türk askerinin savaş meydanlarında kazandığı zafer, hepsini çoşturmuş, Recaizade Ekrem’e *Kırmızı markuplar*’ı, Ali Ekrem’e *Vasiyyet*’i Halit Ziya’ya *Osman*’ı, Ahmet Hikmet’e *Nakiye Hala*’yı, Hüseyin Cahit’e *Topal*’ı, Cenap Şahabettin’e *Eytam-ı şüheda*’yı, Tevfik Fikret’e *Hasan’ın gazası*’nı yazdırmıştır. Bu şiirlerin ve hikâyelerin hepsi de içten gelen sıcak ve samimi bir duygunun eseridir.⁴⁸

⁴⁶ Halit Ziya Uşaklıgil, *Kırk yıl*, c. 4, 1936, s. 141 ve 145; *Sanata dair*, c. 1, *Hakkı var*, s. 2-5.

⁴⁷ Tevfik Fikret, *Çocuk bahçesi*, Selânik, 1905 (21 temmuz 1321), sayı 25.

⁴⁸ Bu şiirler ve yazılar, *Servetifünun* dergisi tarafından şehit çocuklarıyla gaziler yararına 1313 de çıkarılan “nüsha-i mümtaz” da yayınlanmıştır.

Yine bu zafer dolaysıyla, yükselen alçak gönüllü bir sesin, ötekilerden büsbütün başka bir özlük ve özellikle ortaya çıktığı görülür. Rüsumat Emaneti Evrak Müdürü Mehmet Emin imzasıyla Selânik'te, *Asır* gazetesinde yayınlanan bu manzume, *Anadolu'dan bir ses yahud Cenge giderken* başlığını taşımaktadır.

*Ben bir Türküm dinim, cinsim uludur.
Sinem, özüm ateş ile doludur.
İnsan olan vatanının kuludur.
Türk evlâdı evde durmaz; giderim!*

*

*Yaradan'ın kitabını kaldırtmam.
Osmancığın bayrağını aldırtmam.
Düşmanımı vatanıma saldırtmam.
Tanrı evi viran olmaz; giderim!*

*

*Bu topraklar ecdadımın ocağı.
Evim, köyüm hep bu yerin bucağı.
İşte vatan! İşte Tanrı kucağı!
Ata yurdun evlâd bulmaz; giderim!*

*

*Tanrım şahid duracağım sözümde.
Milletimin sevgileri özümde.
Vatanımdan başka şey yok gözümde.
Yar yatağın düşman almaz; giderim*

*

*Ak gömlekle göz yaşımı silerim.
Kara taşla bıçağımı bilerim.
Vatanımçün yücelikler dilerim.
Bu dünyada kimse kalmaz; giderim!⁴⁹*

İddiasız görünen bu sesdeki özlük, çeşitli etkenlerin basıncı altında benlik şuuruna bir türlü kavuşamıyan Türk toplumunun ruhunda saklı duran asıl duygunun birdenbire çoşarak "ben bir Türküm" diye haykırmasıdır. Şair manzumesinde "insan olan vatanının kuludur", "ceng olurken Türk evde durmaz", gibi gerçekleri belirtiyor. Bu toprakların ata ocağı olduğunu, vatandan başka gözünde bir şey bulunma-

⁴⁹ *Asır* gazetesi, Selânik 1897 (1313).

dığını söylüyor; millet sevgisinden bahsediyor, vatani için yücelikler diliyor, ki bunlar hep özlenen, fakat bir türlü dile getirilemeyen dilekler ve gerçeklerdir.

Manzumedeki özellik ise, Türkçe kelimelere yer verilmesi, o zamana kadar hakir görülen hece ölçüsünün kullanılmış bulunmasıdır. İşte milliyet şuurunun edebiyattaki ilk görünüşü budur. Bu sese saygı borçluyuz. Mehmet Emin bu tek manzume ile yetinseydi, o devirde bu nitelikleri taşıyan bir manzume kaleme almasını, yine övgüye değer bulmakla birlikte, geçici bir heves sayabilirdik. Halbuki o bu teşebbüsünde devam etti. *Servetifünun*'da çıkan *Biz nasıl şiir isteriz* başlıklı manzumesinde programını açıkça belirtmekten çekinmedi :

*Biz o şiiri isteriz ki çifte giden babalar,
Ekin biçen genç kızlarla odun kesen analar,
Yanık sesin dinlerken göz yaşların silsinler.*⁵⁰

Şair amacını böylece belirttikten sonra manzumelerini yazmakta devam etti. Bu iki manzumeden başka *Yunan sınırını geçerken, Tırhala kalesine bayrak dikditen sonra, Şehid yahud Osman'in yüreği, Yetim çocuk yahud Ahmet'in kaygusu, Ah analık yahud Zeyneb'in duası, Kur'an-i Kerim, Güzellik ve iylik karşısında* başlıklarını taşıyan 9 manzumeyi, *Türkçe şiirler* adı altında topladı; bu yayınladığı eseri "Türk karındaşlarına, çoban armağanı, çam sakızı" sözüyle okurlara sundu.⁵¹

YANKILAR :

Şair, ayrıca, bu 9 manzumeyi Recaizade Ekrem, Abdülhak Hamit, Sami,⁵² Rıza Tevfik, Fazlı Necip gibi zamanın tanınmış fikir ve kalem sahiplerine göndererek onların bu manzumeler hakkındaki düşüncelerini sormayı ihmal etmedi. Gelen cevaplar, bu manzumeler

⁵⁰ Bu manzume ilk defa *Servetifünun* dergisinde (1898=11 haziran 1314, c. 15, sayı 380) *Güzellik ve kardeşlik karşısında* başlığı altında yayımlanmış ve manzumede geçen "İylik" kelimeleri "kardeşlik" olarak çıkmıştır.

⁵¹ Mehmet Emin, *Türkçe şiirler*, İstanbul, Ebüzziya basımevi, 1316 (Recaizade Ekrem, Hamit, Sami, Rıza Tevfik, Fazlı Necip'in mektupları, ressam Zonaro'nun üç tablosu, şairle ressamın resimleri ve *Cenge giderken* manzumesinin notasıyla birlikte).

⁵² *Türk dilinde gelişme ve sadeleşme evreleri* adlı eserimde bu konudan bahsederken (bk. II. basım, Ankara 1960, s. 265), bu Sami'yi, Şemsettin Sami olarak kaydetmiştim. Bu, her halde Süleyman Paşazade Sami olmalıdır.

dolaysıyla, edebiyat adamlarının “millî dil, millî edebiyat, millî şiir” hakkındaki düşüncelerini ortaya koymalarına fırsat vermiş oldu.

Recaizade Ekrem, bu manzumeleri “*ruhlarımızın en derin, en mahfî köşelerinde beslediğimiz mahabbet-i vataniyenin her biri bir nâle-i âteşini*” diye vasıflandırıyor.

Abdülhak Hamit: “*Türklere mahsus bir üslûb, belki de vatanımızın kühsar-ı cuybarlarını andırır surette tînet ü milliyetimize mensub demek olan bu vâdi-i şî're*” devam etmeği şaire tavsiye ediyor.

Sami, bu manzumeler için: “*Efkâr ve hissiyat-ı milliyenin millî bir lisanla ifadesi : işte şiir, işte edebiyat!*” diyor. Şu sözleri de mektubuna ekliyor :

“*Bu sebebe mebnidir ki Anadoluda eskidenberi elsine-i nasda deveran eden ve bizim edebiyat âleminde kaale alınmasına da tenezzül olunmayan parmak usulünde bazı şiirler, bence Nabî'nin, Bakî'nin, Fuzulî'nin eş'arına tercih olunmağa şayandır. Onlar belki kabacadır; lâkin Türkçedir. İfade ettikleri efkâr belki pek a'lâ değildir; lâkin içlerinde bir his, bir hiss-i millî vardır.....*”

“*Eş'arımızı Türk lisanıyla ve Türk efkâr ü hissiyatını hâvi olarak yazılmış gördüğümden, ve nev-resîdegân-ı şuaramızın Acem mukallidliğinden büsbütün frenk mukallidliğine irca'-ı inan etmekten ise, biraz da Türk lisan ve hissiyat ü efkârı meydanında at oynatmağa özenmeleri terakkiyat-ı milliye namına arzu olunmamak kabil olmadığı cihetle buna bir çığır açtığınızdan dolayı sizi tebrike fî'l-i hayrınızı da sitayişe seza-vâr görüyorum efendim*”.

Rıza Tefvik, “*millî şiirlerin şiddet-i te'siri*”nden tekrar tekrar bahsediyor. Gerek bu manzumeler, gerek bu yolda yazılan şiirler hakkındaki düşüncelerini açıkladıktan sonra, şaire : “*hemen yazınız, gösterdiğiniz yol şî'r-i millîmiz için bir şâh-rah-ı terakkidir*” tavsiyesinde bulunuyor.

Fazlı Necip ise, bu manzumelerle bu yoldaki yazılar için “*şî'r-i millî, edebiyat-ı milliye*” deyimlerini kullandıktan sonra: “*böyle millî, ulvî bir şiir çığrı açmak edebiyatımızın en büyük levâzımından, en ciddî ihtiyacatındadır*” diyor.

Gerçekten, Mehmet Emin'le edebiyatımızda böyle bir çığır açılmış oldu. Mehmet Emin'in bundan sonraki manzumeleri gerek *Servetifünun*'da, gerek İzmir'de *Mektebes*, Selânik'te *Çocuk bahçesi* dergilerinde çıktı ve bu çığrı izleyenler de bulundu.

Bu çığrın bir akım halini alması asıl Meşrutiyet'ten sonradır.

UYANIŞ DEVRİ

TÜRKÇÜLÜĞÜN DOĞUŞU :

Meşrutiyetin hiç beklenmedik anda ilânı, büyük umudlar uyardı. Özgürlüğe kavuşan halk, nasıl kullanacağını bir türlü kestiremediği bu özgürlüğün sevinci içinde kendini bir türlü ayarlayamıyarak, günlerce, haftalarca “yaşasın hürriyet” sesleriyle sokakları dolaştı; meydanlarda nutuklar dinleyip çoştı. Kötü davranışlarıyla tanınmış saray ve hükümet adamları, eski paşalar birer birer yakalanıp hapsedildi. Eski hafiyelerin çoğunun, göğüslerine taktıkları rozetlerle birer hürriyet kahramanı olarak meydanlarda nutuk verdikleri görüldü. Sürgünler, bu arada vaktiyle türlü nedenlerle İstanbul’dan uzaklaştırılan çapulcular, “menfalar” ından dönerek hürriyet alaylarına karıştılar.

Osmanlılık fikri de ilk günlerde yeniden kuvvet bulur gibi oldu. Türlü din ve ırktan olan toplulukların “uhuvvet” bayrağı altında kardeşçe bağdaşacakları sanıldı. Fakat çok geçmeden ayrılma istekleri belirmeğe başladı. Bu defa ortaya çıkan yalnız hıristiyan azınlıklar değildi. Arap ve Arnavut gibi müslüman topluluklar da ayrılma isteklerini gizlemiyorlardı. Bu hava içinde çok geçmeden “Arnavut Başkan Kulübü”, “Kürt Teavün Cemiyeti” gibi derneklerin kurduğu görüldü. Suriyede kurulan ve Avrupada da temsilcisi bulunan “Arap Cemiyeti” de bunlara katıldı. Osmanlı adı altında kaynaşmak bunlara da anlamsız ve gülünç gelmişti. Osmanlılık fikrine aldanıp bağlanan yalnız Türkler oldu.

Kararlarını çoktan vermiş olan devletler daha çok beklemeği gereksiz buldular. Durumdan faydalanmakta geçikmediler. Avusturya-Macaristan, 3 ekim 1908 de Bosna Hersek’i topraklarına kattı. Osmanlı İmparatorluğuna bağlı bir prenslik olan Bulgaristan, 5 ekim 1908 de bağımsızlığını ilân etti. Girit, 15 ekim 1908 de Yunanistan’a katıldı.

Muhallif partiler kurulmuş, ihtiraslar azgın bir hal almış, huzurdan eser kalmamıştı. Bu gergin hava içinde seçim yapıldı. 17 aralık 1908 de Mebusan Meclisi açıldı. Birbiriyle anlaşmasına ve uyuşmasına aslâ imkân olmıyan Rum, Ermeni, Yahudi, Bulgar, Sırp, Ulâh, Arap,

Arnavut, Kürt mebuslar, Meclis'te yer almıştı. Seçim bölgelerinden en azılı olanlar mebus olarak gönderilmişti. Bunların arasında Türk düşmanı olarak tanınmış ve böylece damgalanmış olanlar çoktu. Bu haliyle Meclis'in nasıl bir fesat kaynağı olacağı daha ilk günlerde anlaşılmıştı. İlk çıkışı yapan Serfiçe mebusu Buşo oldu. Meclis kürsüsünde : "Benim Osmanlılığım, Osmanlı Bankasının Osmanlılığı kadardır", demekten çekinmedi.

İttihat ve Terakki Cemiyeti, bunun önüne geçmek için son bir gayret harcadı. 10 temmuz 1909 da "İttihad-ı anasır-ı Osmaniye" adı altında bir dernek kurdurarak, Türklerle azınlıkları birleştirmek teşebbüsüne girişti. Fakat hiç bir sonuç vermedi.

Beyoğlunda, Rum ve Ermenilerle tatlı su frenklerinin çıkardığı gazeteler, fesadı körüklüyor ve bağlı buldukları toplulukları durmadan kışkırtıyordu.

Başta Araplar ve Arnavutlar olduğu halde, müslüman azınlıklar ayrılma isteklerini açıkca belirttikleri ve Türkler aleyhindeki davranışlarını gizlemeği bile gerekli bulmadıkları halde, bizde bir yandan Osmanlılık politikası devam ederken, bir yandan da "ittihad-ı İslâm" fikrini savunanlar artıyordu.

Birbirini kovalıyan bu olaylar Türklere anlattı ki, Osmanlılık ham bir hayal de olsa, İmparatorluğu kurtarmak için hükümetin güttüğü bir politika olabilir; İslâm birliği, muhafazakâr çevrelerde benimlenen bir ülkü olarak bir müddet savunulabilir. Ancak Türkler, kendi benliklerini tanımadıkça ve Osmanlı deyimini içinde varlıklarından vazgeçmeğe razı oldukça, eriyip gitmeğe mahkûmdurlar. İşte bu anlayış, Türk milliyetçiliğinin ortaya çıkmasına yol açtı. İslâm birliği politikası yanında, bir de Türkçülük akımı başlamış oldu.

Türkçülük dediğimiz hareket, azınlıkların Türkler aleyhine açıkca saldırmalarına karşı uyanan bir tepkidir. Türk gençliği, artık saklanamaz bir hale gelen bu ihanetler karşısında, varlığını koruyabilmek için başka çare kalmadığını görünce "ben de varım" diyerek bir bayrak altında toplandı.

Henüz Türk Ocağı ve *Türk Yurdu* kurulmadan önce, Girit'teki Türklerin uğradıkları felâketlere karşı, Emin Bülent *Kin* manzumesini yazıyor ve şöyle haykırıyordu :

*Türküm ve düşmanım sana kalsam da bir kişi,*⁵³

⁵³ *Servetifünun* İlgisi, 1910 (22 temmuz 1326), c. 39, sayı 1000.

GENÇ KALEMLER :

Selânik'te çıkan *Genç kalemler* dergisinin ilk sayısında imza yerine büyük bir soru işareti bulunan *Yeni lisan* başlıklı yazı, sonlara doğru gençlere hitabediyor ve onları şu satırlarla uyardıya çalışıyordu :

“Unutmayınız ki etrafınızdaki Bulgar, Sırp, Karadağ, Yunan hükümetleri ihtizar dakikalarımızı beklediklerini saklamıyorlar. Rumların, Bulgarların, Sırpların Osmanlılık vatanındaki mektepleri meydan-da... Oralarda şiddetli bir Türk düşmanlığı talim olunuyor ve bunu bütün dünya biliyor, gazeteler yazıyor. O halde, korkmayınız, sizin bilmenizde bir beis yoktur. Mehmet Ali'nin çocukları bir vakit Mısır'da “Türkçe”nin tekellümünü nasıl menedip Türklüğü oradan tardeyledilerse bugün Suriye'de de lisanımıza karşı buna benzer bir istigna görülüyor, oralarda “İstiklâl fırkası” namıyla bir Arab cemiyeti olduğunu, hattâ cemiyetin reisi Avrupa gazetelerine muhbirlik ettiğini anlıyoruz. Arnavutların bir kısmı tarihteki kardeşliğimizi unutarak, millî bir lisan, millî bir edebiyat ihdasına çalışıyor ve fetvalara, islâmiyet kaidelerinin esaslarına rağmen hıristiyan harflerini, lâtin harflerini kabul ve tâmim için cehd ve gayrette bulunuyorlar”.⁵⁴

Millî bir uyanışı belirten şu satırlar, Türkçülüğün ve milliyet akımının müjdecisi sayılabilir.

Derginin ikinci sayısında *Yeni lisan* başlığı altında çıkan yazıda milliyet ve kavmiyet bahisleri de ele alınmaktadır. Yazıda şu satırlara raslıyoruz :

“Millî tabirinden bazı lisan bilmez gazetecilerin, politikacıların anladığı manayı murad etmiyorum. Onlar millet kelimesini “kavm” manasında kullanıyorlar. Rum patrikhanesi bu tabir galatına kapıldığı içindir ki “Osmanlı milleti yoktur, Osmanlı milleti bir ta'bir-i lisanîdir” suretinde bir mugalâta yapmıştı.

Bizce millet siyasî bir nüfuza, yani bir devlet kuvvetine mâlik bir cemiyettir. Biaenaleyh “Osmanlılık” mutlaka bir millettir. Eakat Türk, Rum, Kürt, Arnavut, Ermeni unsurları gibi Osmanlı milletinin içtimaî bünyesine dahil olan heyetler birer millet değil, bir “kavm” den ibarettir.

“Osmanlı siyaseti, bir millî siyasettir ; kavmiyet esasına müstenid bir siyaset takibi bir cürüm, bir cinayettir. Lisan ve edebiyata gelince, bunlar ancak “kavimî” olabilir. Osmanlı lisanı “Türk lisanı”dır. Osman

⁵⁴ *Genç kalemler*, Selânik, 1911 (nisan 1327), c. 2, sayı 1.

lı edebiyatı “Türk edebiyatı”dır. Eakat Osmanlı milleti “Türk milleti” değildir. Osmanlı milleti Türk de dahil olduğu halde birçok kavmları müştemildir...

“Edebiyat beynelmilel olmadığı gibi millî de olamaz, edebiyat ancak kavmî olabilir. Memleketimizde Türk edebiyatından başka Arab, Ermeni, Bulgar, Rum edebiyatları da vardır. Türk edebiyatı siyasî bir kıymete malik olmadığı için Osmanlı edebiyatı adını almak lâzım gelmez, Türkler hiçbir kavma lisan ve edebiyatlarından vazgeçmeyi teklif etmiyor... Yalnız siyasî hayatta Osmanlı olmalarını istiyor, ve bu onların hakkıdır.”⁵⁵

Böylece Genç kalemler, bir yandan millî edebiyattan bahsederken, öte yandan da edebiyatın millî olamayacağını söyliyerek çelişmeye düşüyorlar Osmanlılığı millet, bu topluluk içinde bulunan milletleri de birer kavm sayarak, aykırı bir düşünceye saplanıp kalıyorlar.

İLK HÜCUMLAR :

İstanbul, Selânik'ten gelen bu “yeni lisan” ve “millî edebiyat” iddialarını alaylı bir küçümseme ile karşıladı. Millî edebiyat konusunu ele alan Fuat Köprülü, *Servetifünun* dergisinde çıkan *Edebiyat-ı milliye* başlıklı bir yazı ile buna şiddetle hücum etti. Millî edebiyat tabirinin o zaman uyandırdığı yankılarla bu tabirin geçirdiği gelişme evrelerini açıklamak üzere bu yazıdan bazı cümleler alıyoruz:

“Sisli ve muzlim sâha-i kıyl ü kaal üzerinde boş akislerle sürüklenen yeni bir fikir, “*edebiyat-ı milliye*” fikri, şüphesiz, izalesini elzem addettiğim bu mahdud tarz-ı telâkkilerden biridir.

“*Edebiyat-ı milliye*” ile bir ırkın hususiyat-ı ruhiyesini tehassüsât-ı samimiyesini musavvir bir edebiyat murad etmek isteyenler, “*Felsefe-i san'at*” müellifinin “ırk, muhit, an” nazariye-i münderisesine hâlâ kaanî olanlardır. Ten'in bu nazariye-i san'atının bir kıymet-i kısmiyesi olduğunu her zaman i'tiraf etmekle beraber, ırk mes'elesi, ve neticeten ilmü'r-ruh-ı milel hakkında mütefekkirîn-i hâzıra tarafından dermiyan edilen mutaleât-ı mühimme-i tenkidiyenin nazar-ı dikkatten dûr tutulmaması tarafdarıyım....”.

“Bir kavmin bir zaman-ı muayyendeki hususiyat-ı ruhiyesi -tabîî takribî bir surette- ta'yin edilebildiği ilk devirlerde, edebiyat belki “millî” addolunabilecek bir mahiyeti haizdi; Fransızların eski millî destanları,

⁵⁵ Genç kalemler, Selânik 1911, c. 2, sayı 2.

*bizim mahdud bazı eski destanlarımız milletin ahval-i ruhiyesini, tehassüsat-ı samimiye ve hususiyesini belki bir dereceye kadar irâa edebildirdi; halbuki münasebat-ı beynelmileliñ fevkalâde tevessü' ettiği bu yirminci asırda hâlâ "millî bir edebiyat" te'sis etmek isteyenler, "edebiyat-ı milliye" ile nasıl bir mâna ifade etmek istediklerini bilmeyenlerdir. Muhit-i içtimâin te'sirat-ı ırkıyeye tamamen galebe ettiği, adem-i tesâvî-i urûkun eski bir efsane addolunduğu, ırk-ı insanînin bir vahdet-i tammeye doğru yürüdüğü bir asırda, mütemeddin milletlerin edebiyatı hiçbir vakit yekdiğerinden birer sedd-i Çin ile ayrılmazlar...."*⁵⁶

Fuat Köprülü, yine *Servetifünun* dergisinde çıkan *Halk ve edebiyat* başlıklı yazısında aynı bahse temas ederek şu satırları kaydetmektedir :

"Diyorlar ki: Edebiyat cemiyetin ifadesidir. Nüsg-ı hayatîsini ruh-ı milletten almıyan âsâr-ı san'at, tıpkı köksüz bir çiçek gibi, mahkûm-ı fena olur...."

"Felsefe-i san'at müellifinin pek az bir cüz-i hakikat ihtiva eden bu mutaleası, âsâr-ı san'atı sırf birer vesika-i tarihiye addedenler için ma'kul görülse bile, san'ata bundan daha başka ve daha yüksek bir mahiyet atfedenler nazarında daima mübalagalı ve hatîa-dardır. Ulûm-ı tabiiye mütehassıslarının "muhite tetabuk" namını verdikleri kaide-i esasiyenin mevlûdat-ı fikriyeye mufrıt ve basit bir tarz-ı tatbiki demek olan bu tarz-ı telâkkiye "edebiyat-ı milliye" tarafdarları büyük bir mahiyet-i ilmiye işnad ediyorlar; ve "madem ki, diyorlar, edebiyat cemiyetin ifadesidir; o halde her san'atkâr derununda yaşadığı cemiyetin hususiyat-ı ruhiyesini, tehassüsat-ı samimiyesini terennüme mecburdur. Milletin hissiyatıyla kendi hisleri arasında derin bir uçurum bulunduracak san'atkârlar, eserlerinin -şerait-i muhitiye ile istinas edemiyen bir nebat gibi- solup çürüdüğünü göreceklerdir.

Mahdud tarz-ı telâkkilerin tevlid ettiği mufrıt ta'mimler sayesinde, her silsile-i hadisata bir mahiyet-i kat'ıye vermek isteyenler bu basit tarz-ı muhakeme ile iktifa edebilirler; ben kendi hesabıma, Ten'in nazariyat-ı san'atına bahşettiği şa'saa-i ilmiyeye karşı artık tamamiyle lâkayd bulunduğum için, bu nazariyeyi biraz tedkik etmek, ve edebiyat-ı milliye tarafdarlarının yanlış ve mütezil bir nokta-i istinad intihab ettiklerini göstermek istiyorum".

Yazar, bu başlangıçten sonra Ten'in "edebiyat cemiyetin ifadesidir" fikrini Emil Fage'nin bu konuda ileri sürdüğü düşüncelere dayanarak çürütmeye çalışmakta ve yazısını şu cümlelerle bitirmektedir :

⁵⁶ *Servetifünun*, 1911 (5 mayıs 1327), c. 41, sayı 1041.

*“Vaktiyle yazmış olduğum gibi, edebiyat şüphesiz ki derununda tevellüd ettiği cemiyetin ifadesidir. Fakat bu cemiyet- Ten’in ve edebiyat-ı milliye taraftarlarının iddiası gibi- bütün sunufu muhit olan daire-i vesâ, yani meselâ İngiliz cemiyeti gibi bir cemiyet-i muayyene-i siyasiye değil, o cemiyetin tam merkezinde bulunan ve adeta onun nüvesini teşkil eden zümre-i güzide-i mütefekkiyedir”*⁵⁷.

Fuat Köprülü’nün bu yazısına, *Genç kalemler* Yekta Bahir (Ali Canip) imzalı bir yazıyla cevap veriyor. Yazıdaki ağırlık merkezi dildir. Türk dilinin ancak Türkçe olabileceği, bir kaç dilden meydana gelmiş bir dilin yaşyamıyacağı söylenmekle birlikte, dil topluluklarına “kavm”, mezhep topluluklarına da “ümme” kelimesinin özelliğine dayanarak “mezhebiyet” denildikten sonra, şu sözler ekleniyor :

“Bunların hepsini hukukî bir devlet nüfuzu altında tutan bir de “Osmanlılık” vardır ki buna da “millet” ismini vermekteyiz.

“Türk kavmu, Türk ırkı demek değildir. Irkın nisbî müessiriyetini kabul etmekle beraber bu mefhumu “yeni lisan” bahsinden hâriç tutarız.”

Nihayet “kavmî”, “ibdaî” edebiyattan bahsedilerek şu gerçekler ortaya konuluyor :

“Eski kıymetleri yıkan, yeni kıymetler ibdâ’ eden bir inkılâb devresinde, edebiyat bu tahavvüllere yabancı kalabilir mi? Ve bu yeni kıymetlerin idrak ve tervicinden ibaret olan yeni hayatı mevzuları sahasından nasıl dışarı atabilir?”

*“Biz yeni neslin yeni iştiyaklarına “Türk ruhu” diyoruz. Bu mübhem iştiyakların gayelerine verilen kıymetler, bizde bir “yeni hayat” yaşatacaktır. Bu yeni hayata “Türk hayatı” namını veriyoruz. Bu hayatı “vukua gelmemiş”, fakat vukua gelebilir” bir tarih suretinde bize hikâye edecek eserlere “Türk edebiyatı” diyeceğiz. Bizce Türklük “laik” bir idealdir ki “yenilik” ta’birinin hemen müradifidir”*⁵⁸.

Nihayet, “Osmanlı milleti”, “kavmî edebiyat”, “millî edebiyat” deyimleri üzerinde düştükleri çelişmeleri kendileri de anlamışlar ve “millî edebiyat” deyimini kullanmaktan vazgeçmişlerdir.

Derginin altıncı sayısında Yekta Bahir imzasıyla çıkan yazıda şu satırlar görülmektedir :

⁵⁷ *Servetifünun*, 1911 (12 mayıs 1327), c. 41, sayı 1042.

⁵⁸ *Genç kalemler*, *Millî, daha doğrusu Kavmî edebiyat ne demektir?* 1911 (13 mayıs 1327), sayı 4.

“..ve işte bunun için bu mânası anlaşılammaya ahdedilmiş olan iki kelimeyi *Genç kalemler*'den silmeğe karar verdik. Bunun yerine fikrimizi daha güzel izah edeceği şüphesiz bulunan “*ibdâî edebiyat*” terkihini kullanacağız”⁵⁹.

Genç kalemler bir daha bu bahse dönmedi. Yazarlar düşüncelerini dil konusu üzerinde tophıyarak, Türkçeyi türlü yönlerden savunmakta devam ettiler. Millî edebiyat konusuna dokundukları zaman da, onu “yaratıcı edebiyat”, “asrî edebiyat” tamlamalarıyla açıklamağa, “hâcis, ibtikârî” gibi vasıflarla belirtmeğe çalıştılar.

Görüldüğü gibi, *Genç kalemler* “yeni lisan” gibi, “millî edebiyat” bahsinde de düşüncelerine gereken açıklığı veremediler. “Osmanlı” sıfatını bir türlü atamadıkları için, aykırılığa düşmekten kurtulamadılar. Türlü ırlardan meydana gelen siyasal topluluğa “Osmanlı milleti” demekle devam ettiler. Böyle yapma ve zoraki milletin dili olmayacağı için, “Osmanlıca” ve “Osmanlı edebiyatı” da olamazdı. Bu siyasal toplulukta yer alan ırlardan her birinin dili ve edebiyatı, nasıl kendi adlarıyla anılıyorsa, Türklerin diline Türkçe, edebiyatına da Türk edebiyatı demek gerekirdi.

Genç kalem'ciler, “millet”, “kavm” kelimelerinde de çelişmeden kurtulamadılar. “Osmanlı milleti” deyimini kullanırken, bu toplumda yer alan milletlere “kavm” dediler. Bunları ayrı ayrı adlandırırken, millet kelimesini kullandılar; ve ancak böylelikle “Türk milleti, Türk ruhu, millî edebiyat, millî vicdan” gibi kavramları adlandırabilildiler.

Bununla birlikte, *Genç kalemler*'in millî şuuru uyandırmaktaki rolü çok büyük olmuştur. Bu dâvada ışığı tutan Ziya Gökalp'dır.

Selânik gençleri, Ziya Gökalp'ın önderliği altında, “yeni hayat” ihtiyacı içinde savaşa atılmışlardır. Bu başlık altında “millî hayat” ın türlü yönlerini belirten kitapçıklar çıkardıkları gibi, *Yeni felsefe* dergisiyle de bu hayatı savunmuşlardır.

TÜRKÇÜLÜĞÜN İLK GÖRÜNÜŞÜ :

Türk kimdir ve Türklük nedir? Türklüğün şuuruna erebilmek için, Türk milletine tarihini göstererek kim olduğunu öğretmek gerekiyordu. Türk, Osmanlı tarihi içinde kaybolmuştu. İmparatorluğu meydana getiren milletlerden müslüman olanlar manevî bakımdan, müslüman

⁵⁹ *Genç kalemler*, *Millî edebiyat meselesi*, 1911 (25 haziran 1327), sayı 6.

olmayanlar da maddî yönden onu eritmişlerdi. Selçuklularla daha önceki müslüman Türk devletleri zamanında da, onu bir bütün olarak bulmak mümkün değildi. Türkler bu çağda da başka bir ülkeye kendilerini kaptırmışlardı. Türkü daha uzak çağlarda aramak gerekiyordu. Öyle bir çağ ki, efsanelere kadar uzansın; ve Türk orada saf ve katıksız varlığıyla kendini bulabilsin.

Bu ışığı tutan Ziya Gökalp'tır. *Genç kalemler*'in ilk cildinde, henüz "Yeni lisan" sorunu ortaya atılmadan önce, 4 şubat tarihini ve Tevfik Sedad imzasını taşıyan *Turan* manzumesinde Gökalp, "güzide, necib ırkım" dedikten ve "Atilla, Cengiz, Oğuz Han" adlarını andıktan sonra manzumesini şöyle bitiriyor :

*Vatan ne Türkiyedir Türklere ne Türkistan
Vatan büyük ve müebbed bir ülkedir Turan*⁶⁰

12 mayıs 1327 tarihli Demirtaş imzalı *Meşhede doğru* manzumesine de:

*Yüz milyonluk bir soy, bugün : "duyuyorum, ben varım
Tarihimin eski, yeni şanlarını ararım"*.

mısralarıyla başlıyor. Şu beytile son veriyor:

Ruhunuzda bugün kendi kendisini tanıyan,

*"Turan benim malım" diyen birisi var : "Oğuz Han"*⁶¹

Demirtaş adıyla çıkan *Altun yurd* manzumesinde, Ulutaş'a şunları söyletiyor:

-Ey Türk Hanları, Türkün ayak bastığı

*Her yer ana vatandan bir parçadır...*⁶²

Olaylardan esin alan ve kaynağı tamamiyle realist olan Türkçülük hareketinin romantik bir evreden geçmesi gerekiyordu. Meşrutiyetin ilânından bu yana, iki yıl içinde birbirini kovalayan olaylar, Osmanlılık fikrine saplanarak "İttihad-ı anâsır" dan medet umanları uyarmağa yetmiyordu. Türklüğe inanan bir avuç gence ışık tutmak, kutsal bir ülkenin kıvılcımlarını saçarak, ruhlardaki imanı körüklemek gerekiyordu. Türk tarihinin kaydettiği akınlar "muhayyile"yi

⁶⁰ Bu manzume, *Hüsün ve şiir* dergisinin devamı olan *Genç kalemler*'in ilk cildinin 14. sayısında çıkmıştır. İlk üç sayısı Manastır'da çıkan *Hüsün ve şiir* dergisi, 4. sayıda Selânik'e taşınmış, 8. sayısından sonra da *Genç kalemler* adını almıştır.

⁶¹ *Genç kalemler*, Selânik 1911, c. 2, sayı 4.

⁶² *Genç kalemler*, Selânik 1911, c. 2, sayı 5.

harekete getirecek, milletimizin üstün vasıfları gururumuzu okşıyacak, önümüzde geniş bir ufuk açılacak, ona erişmek bir ülkü olacaktı. Türk- lük fikri ancak o zaman kuvvetlenebilir, yayılıp genişliyebilirdi.

Ziya Gökalp'ın bu fikirleri⁶³, sonradan İstanbul'da çıkan *Türk yurdu* dergisinde⁶⁴ de türlü şekillerde yer bulmuştur. Rus baskısından kaçıp memleketimize sığınan Yusuf Akçora ile o zamanlar Agayef imzasını kullanan Ahmet Ağaoğlu da aynı düşüncede idiler. Nitekim Ağaoğlu *Türk Yurdu*'nun ilk sayısında Türk âleminin sınırlarını çizerek: “*Türk unsurunu havi, Türk medeniyeti, Türk hayatı, Türk tarz-ı maişeti ile geçinen memâlik*” diyerek, Türklerin yaşamakta olduğu bütün memleketleri bu sınırın içine alıyordu.

TÜRK OCAĞI VE TÜRK YURDU :

Selânik'te Millî edebiyat” ve “yeni lisan” hareketinin başladığı sıralarda, İstanbul'da 1911 (11 mayıs 1327) tarihinde tıbbiyeliler tarafından yayınlanan bir beyannamede, Türk kavminin “hayat-ı inkıraz” yaşadığından bahsedilerek Türk milleti uyarılmaktadır. Bu beyannameden sonra, 1911 (20 haziran 1327) de, Mehmet Emin, Yusuf Akçora, Ahmet Ferit, Ahmet Ağaoğlu, Mehmet Ali Tefvik, Emin Bülent, Fuat Sabit gibi fikir ve kalem sahipleri tarafından, Tıbbiye ve Mülkiye okulları temsilcileriyle birlikte yapılan toplantıda bir dernek kurulması kararlaştırılıyor. Derneğin tüzüğü yapılarak, Fuat Sabit'in teklifi üzerine derneğe “Türk Ocağı” adı veriliyor. Bu suretle esasî kurulan Ocak, 1912 (18 mart 1328) tarihinde Divanyolu'nda Sağlık Müzesinin karşısındaki binada, Ahmet Ferit'in başkanlığında çalışmaya koyuluyor.

Aynı tarihlerde, İstanbul'da “Turan Neşr-i Maarif Cemiyeti” ve “Türk Tamim-i Maarif Cemiyet-i Hayriyesi” adlarıyla iki derneğin kurulduğunu da görüyoruz.

Yine aynı yılın sonunda kurulan *Türk yurdu* dergisi,⁶⁵ Türklüğe ve Türkçülüğe ait yazılar, şiirler ve hikâyelerle sistemli yayımlara başlıyor. Bütün bu hareket ve teşebbüslerle, 1911 yılı, Türkiye'de milliyet fikrinin çabucak yayılıp genişlemesi bakımından mutlu bir yıl olmuştur.

⁶³ Ziya Gökalp'ın bu düşünceleri, birbirini izliyen baş döndürücü olaylar karşısında türlü evrelerden geçmiştir.

⁶⁴ *Türk Yurdu*, 1911 (17 ikinciteşrin 1327, c. 1, sayı 1).

⁶⁵ *Türk Yurdu*, İstanbul 1911 (17 kânunusani 1327).

Selânik'te *Genç kalemler*'in ortaya attığı “Yeni lisan” ve “millî edebiyat” istekleri nasıl geniş yankılar uyandırdı ise, *Türk yurdu* dergisinin savunmağa başladığı Türklük de, Osmanlılık fikriyle beslenmiş çevrelerde şiddetli tepkiler yarattı.

İtalyanların 28 eylül 1911 de Trablusgarb'a saldırmalarından sonra, ekim 1912 de Balkan Harbi'nin açılması ve bu harbin, Rumeli'deki geniş ve zengin ülkelerin elimizden çıkmasına sebep olan büyük bir felâketle sona ermesi, Osmanlılık fikrine saplanmış olan bazı kalem sahiplerinin *Türk yurdu*'na ve Türk Ocakları'na saldırmalarına yol açtı. Bunlar, her iki kurumu, İmparatorluğu meydana getiren topluluklar arasına ayrılık tohumu saçarak Balkan felâketine sebep olmakla suçlandırıyorlardı.

Süleyman Nazif “Darülfünun'ı Osmanî Türk tarih-i medeniyeti muallimi Ahmet Agayef Beyefendi'ye” başlığı altında *İçtihat* dergisinde çıkan yazısında şöyle söylüyordu :

“Azizim, Müdafaa-i milliyenin encümen-i mahsusunda da alenen söylemiştim ki, her müslüman Osmanlı gibi benim iki an'anem ve iki akide-i içtimaiyem var : biri dinî, diğeri millî. An'ane-i diniyem hicret-i Nebeviyenin on sene evvelinden, an'ane-i milliyem ise 699 senesinden başlar.....

“Size akañim-i selâse-i hüviyetimi şu suretle ta'rif edeyim : Müslümanlık, Osmanlılık, Türklük!.....

“Arab bizim mürşidimiz, üstadımız, mürebbimiz, her şeyimizdir. Arabinkini Araba, Aceminkini Aceme iade edersek elimizde uzun kollu bir hırkadan başka bir şey kalmaz.

“Sözlerimin biraz infial-âlud olması sizi ve rufakanızı müteessir etmesin. Ben milliyetine ve milliyetinin şan ü şevketine perestiş eden bir Türküm. Bu hastanın muzir ve mühlik cereyanlardan vikaye ve siyanet olunmasını herkese ihtar ediyorum.....

Süleyman Nazif, son yazısında da şöyle diyor :

“Türkçülerin milliyet-perverliği tabiat-ı vakayia nâmülâyim olduğu kadar muzır, muhrib, mühliktir. Bununla bir istikbâl-i ekmele tekarrub değil, Asyâ-yı vasatî ve kurun-ı vustâyâ doğru irtica' edilmek isteniliyor. Akli başında olan hiç bir kavim binnisbe daha mükemmel olan, halini bir mazi-i müşevveşe feda etmek istemez. Siz Osmanlıların tarih-i hususîsindeki mefâhiri, mesâibi, hatıratı tedvin ile vicdan-ı milliye bir esas-ı

metin ihzar edecek yerde büsbütün yabancı şeylerle iştigal -ta'birimi lûfen ma'zur görünüz-vicdan-ı Osmanîyi idlâl ediyorsunuz. Biz bildiğiniz ve istediğiniz gibi Türk değiliz ve olamayız. Lisanımız bile Buhara'nın, hattâ Kırım'ın lehçelerinden büsbütün farklıdır. Sultan Osman zamanında "kutlu olsun" ta'biriyle tes'id-i id ü sur ederlermiş. Süleyman Dede'nin mi'raciyesindeki :

Kutlu olsun sana mi'rac-ı güzün

mısraında olduğu gibi!

Fakat bu ta'bir Sultan Mehmet Han-ı Hâmisin beşinci sene-i culûsundaki bir ramazan bayramını tebrike masruf olunca gülünç olur. . . ."⁶⁶

Dr. Abdullâh Cevdet *İçtihat*'ta çıkan bir yazısında, "Yeni Turan" adlı bir dergi çıkarmak istiyen bir gencin kendisinden yazı istemesi üzerine, hemen masasına oturup istenilen yazıyı yazdığını söyleyerek, yazdığı satırları yayınlıyor. Bu yazıda geçen "Vatan hür ve muhterem olarak yaşanılan yerdir" cümlesi büyük bir tepki yaratmış ve türlü karşılıklara yol açmıştır.

FELÂKETTEN ALINAN DERS :

Balkan felâketi, Osmanlılık fikrine inatla saplananlar bir yana, aydınları uyarmış, felâketin nedenleri üzerinde durulmuş, gerçekler büyük bir açıklıkla göz önüne serilmiş, siyasal ve sosyal bir çok değerlerin değişmesine yol açmıştır. Sarsılan Osmanlılık fikriyle, kuvvet kazanan Türkcülük akımı, bu değişen değerler arasındadır. Gerçi harbin devam ettiği sıralarda Türk Ocağı bir sarsıntı geçirmişti. Fakat biraz sonra Türkcülük yeniden değer kazanmağa başlamış ve Türk Ocağı *İttihat* ve *Terakki Cemiyeti*'nin de yardımını sağladıktan sonra çalışmalarını artırmış ve alanını genişletmiştir.

Öte yandan, *Türk Yurdu* dergisi de yine Cemiyet'in yardımıyla yayımlarına kuvvet vermiş, aynı ülkünün gerçekleşmesi işine hızla devam etmiştir. Vaktiyle *Genç kalemler*'e hücum edenler de, hızlanan bu akıma uymuşlar, önceleri gülünç buldukları yeni lisanla şiirler yazmağa, küçümsedikleri millî edebiyatı savunmağa koyulmuşlardır.

⁶⁶ *İçtihat*, 1913 (11 temmuz 1329), No. 71. Bundan sonraki yazılar: 1 ağustos 1329, sayı 74; 8 ağustos 1329, sayı 75; 15 ağustos 1329, sayı 76; 5 eylül 1329, sayı 79. Ahmet Ağaoğlu'nun cevapları için bk. *Türk yurdu*, 1913, c. IV, s. 702-714; 1912, c. IV, s. 825-844.

Bunların başında Fuat Köprülü'yü kaydetmek gerekir. O, henüz *Türk Yurdu*'na geçmeden önce İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yardımıyla Süleyman Nazif'in yönetimi altında yayınlanan *Hak* gazetesinin haftalık edebî ilâvesinde çıkan bir yazısında⁶⁷, gençlerde "inkılâbın âteşin esaslarına, harareti fikirlerine tesadüf âdetâ muhal" olduğunu kaydettikten sonra, gençliğin, yüksek feryatları, kahramanca hareketleri garip ve gülünç bulduğunu söyliyerek, gençleri eleştirmektedir. Bu davranış, bir yıl önce, Ziya Gökalp'ın *Altun destan*'ını⁶⁸, belirtmek istediği ülkü bakımından küçümsiyen yazar için bu bir hakka dönüş sayılır.

Türk Yurdu dergisi'ne yazmağa başladıktan sonra *Edebiyatımızda milliyet hissi*⁶⁹ ve *Türklük, İslâmlık, Osmanlılık*⁷⁰ gibi yazılarla milliyet fikrini savunmakta, "Selçukî edebiyatı, Osmanlı edebiyatı gibi tasnifler mânasız ve sahtedir"; ve "Osmanlılığı tecezzi ve inhilalden kurtarmak ancak Türklerin de millî bir mefkûreye malikiyetleriyle mümkün olacaktır" demektedir.

Yakup Kadri, "fil dışından bir sûr içinde" mahbus olan sanatçının, bu sûru aşarak, kendini harbin yarattığı dert ve musibet içinde kıvranan toplumun ortasına atmasını, benlik kaygısından kurtularak çevresiyle ilgilenmesini, *Rahmet* adlı hikâyesinde, hiç bir sanatçıya nasip olmıyan bir ustalıkla anlatıyor; daha doğrusu buruk ve ürpertici bir esrar havası içinde aşıyor. Sonunda "Zeyl ve hisse" başlığı altındaki bölümde okurlara seslenerek şunları söylüyor:

"Asrın muharrirleri, ekseriya, yalnız yazmak için yazdıklarını söylüyorlar ve "mevzuun ne hükmü var? İfade güzel, tatlı ve yeni olsun; bu kâfidir" diyorlar. Sakın beni bu zümreye de sokma! Benim içimde sanatın ışığından daha yüksek bir alev yanıyor...."⁷¹.

Genç hikâyecilerde yerli hayatı tasvir etmek, yerli tipler yaratmak isteğinin arttığı görülüyor. Ömer Seyfettin, eski ve yeni Türk hayatını, bazı kere zayıf yönlerine dokunarak, çok kere de kahramanlık anılarını canlandırarak yaşatmağa çalışıyor.

⁶⁷ *Hak* gazetesi, 1912 (20 nisan 1328).

⁶⁸ *Genç kalemler*, Selânik 1912 (kânunusani 1327), c. III, sayı 14

⁶⁹ *Türk Yurdu*, 1913 (1329), c. 4, s. 667-678.

⁷⁰ *Türk Yurdu*, 1913 (1329) c. 4, s. 692-702.

⁷¹ Yakup Kadri, *Rahmet*, İstanbul 1338, s. 31.

Rıza Tevfik, halk ve tekke edebiyatı üzerine folklor araştırmaları yapıyor, ayrıca, eski koşmaları örnek tutarak yazdığı Şiirlerle halk edebiyatını canlandırıyor.

Türkçülük bir akım halinde gittikçe yayılıyor, gençlerin ve aydınların saflara katılmasıyla kuvvetini artırıyor. Ocaklar bu akımın merkezi, Ziya Gökalp Ocağın odakı (mihrakı), Hamdullah Suphi de toplayıcısı idi. Gökalp konferansları ve sohbetleriyle gençleri uyarıyordu. Çok kere Türklerle ilgili konular üzerinde yaptığı bu sohbetler, gençler için konferanslardan daha çok faydalı oluyordu.

Ocağa katılmıyanlar ve Türkçülük akımından uzak duranlar da, bu uyanış hareketine açık veya kapalı katılmaktan, Balkan felâketinin etkisi altında içlerini dökmekten kendilerini alamıyorlardı. Cenap Şahabettin, “Rumeli ah niçin beş asırda Türk ili olmadı?” diye yakınıyordu.

Bir eksiklik, bir cılızlık her konuda kendini göstermekte, yoksun olduğumuz değerlere karşı bir özleyiş duyulmakta idi. Edebiyatımızda kendini yaşatacak hayat gücü yoktu. Yakup Kadri bu gerçeği Şöyle belirtiyordu:

“Osmanlı edebiyatı denilen Őeyin Türklükle hiç alâkası yoktur, o Acemleşmiş, Fransızlaşmiş bir Bizans edebiyatıdır”.

Şahabettin Süleyman da şu yolda dertleniyordu:

“Evet şimdiye kadar millî bir ceryan ile gıda-yab olmuş, bu zavallı memleketin bu zavallı diyarın emraz-ı içtimaiyesini, mesaib-i hayatiyesini, ihtiyacatını, gayesini gösterecek bir mahiyet kesbetmiş edebiyata mâlik değiliz”⁷².

Öte yandan Ali Canip, *Genç kalemler*'de Yekta Bahir imzasıyla yazdığı yazılarda bir türlü açıklık veremediği “millî edebiyat” konusunu yeniden ele alıyor ve üzerinde önemle duruyor.

1913 (12 ekim 1329) tarihinde, Balkan Harbin'den bir yıl sonra yazdığı yazıda, eski edebiyatımızın hayat gücünden yoksun olduğunu, millî hayatı aksettiremediğini, milliyet duygusu vaktiyle uyansaydı, kalblerimizde yer edecek olan “kavmî gururun”, yabancı milletlerin edebiyatını taklitten doğan “Enderun edebiyatı” na son vereceğini, edebiyatın “halka doğru” giderek milletin ruhundan ve

⁷² Ali Canip, *Millî edebiyat meselesi ve Cenap Beyle münakaşalarım*, İstanbul, 1918.

o ruhun derinliğinden esin toplıyan bir sanat olacağını, bunun “şiir ve sanatla ilgisi olmıyan “halk için edebiyat” dan büsbütün başka bir anlam taşıdığını, yüksek, “hâciz ve ibtikârî” bir edebiyat yapmanın, kalbinde milliyet sevdası taşıyan gerçek sanatçılar için bir ülkü olduğunu, bu edebiyatın “müşterek bir vicdandan mahrum”, kalbinde millî gurur taşımayan kişilerden toplanmış milletlerde bulunamayacağını açıklamaya çalışıyor⁷³.

Türk Yurdu'nun yayınlarıyla Türk Ocağı'ndaki çalışmalar, memleket dışındaki Türkler üzerinde de yakın ve sıcak bir ilgi uyandırmıştır. Bu ilgi, hele Azerbaycan ve kuzey Türkleri arasında çok kuvvetle sezilir. 1328 yılında Buhâra'da çıkmaya başlayan Farsca *Buhara-yı Şerîf* gazetesinin *Turan* adı ile haftada iki kere Türkçe ilâve çıkarması, bir müddet sonra da Semerkant'da *Semerkant* adlı Türkçe ve Farsca haftada bir, Taşkent'te *Sada-yı Türkistan* adı ile haftada iki, Havkant'da *Sada-yı Fergane* adı ile haftada üç kere Türkçe gazete çıkmaya başlaması, Türkiyede canlanan bu hareketin uzak yerlerde uyandırdığı yankıların sonucu sayılabilir. Bununla birlikte bu gazetelerin bazısının ömrü çok kısa olmuştur.

“Osmanlı tarihi”, “Osmanlı edebiyatı” gibi deyimler hâlâ sürümde dir. Devletin resmî sıfatı “Devlet-i Osmaniye” dir. Hükümetin politikası “İttihad-ı anâsır” fikrine dayanmaktadır.

Öte yandan toplumda hâlâ Ortaçağ hayatı devam etmektedir. Taassup bütün şiddetiyle hüküm sürmekte, karanlık zihinlerde uyanan aydınlığı söndürmeğe çalışmaktadır. Kadın çarşaf ve peçe altında saklıdır. Kadınla erkeğin birlik hayatı henüz yasak altındadır.

İSLÂMÇILIK VE GARPCILIK :

Türk Yurdu dergisiyle Türk Ocağı'nda gelişen Türklük akımından başka, İslâmçılık ve Garpcılık da birer fikir akımı halindedir. Bunların da çevreleri ve temsilcileri vardır. *Sebilürreşat* dergisi İslâmçılığı savunmakta, “ilmiye” sınıfıyla, Osmanlılık fikrini savunanlar bu akımı desteklemektedirler.

Sonradan, hem Türkçülüğü hem İslâmçılığı koruyan ve politikada zaman zaman birini, yahut ötekini tutan İttihat ve Terakki hükümeti,

⁷³ Ali Canip, *Millî edebiyat meselesi ve Cenap beyle münakaşalarım*, İstanbul, 1918, birinci bölüm.

Türk Yurdu yanında *İslâm* dergisini de kurdurarak, taassuptan kaçman çağdaş bir *İslâmcılık* programı gütmeye çalıştı.

Kavmiyet iddiasının müslümanlıkta yasak olduğunu ileri sürerek, Türkçülük akımına karşı koyma hareketleri devam etmektedir. Şeyhülislâm Musa Kâzım Efendi'nin bu konu üzerinde *İslâm* mecmuasında çıkan seri yazılarını, müderris Ahmet Naim Efendi'nin *Sebilürreşat* dergisinde, *İslâmda dâva-yı kavmiyet* başlıklı yazıları takibediyor.

Şeyhülislâm Musa Kâzım Efendi, son yazısında "iddia-yı cinsiyet ve kavmiyetten şiddetle menedilmezse o millet arasında uhuvetten eser bulunmaz. Binaenaleyh öyle bir milletin yaşaması da kabil olmaz" diyor. Yazıda bahsedilen millet, tabî Osmanlı milletidir. *Takib ve Tenkid* dergisi sahibi Nüzhet Sabit, dergiye bir mektup göndererek bu fikirlerin açıklanmasını istiyor. Bu soruların cavabını Musa Kazım Efendi yerine Ahmet Naim Efendi *Sebilürreşat*'da veriyor.

Naim Efendi, yazısının başında milliyet fikrinin, yabancı kaynaklardan gelme öldürücü bir akım olduğunu, kendisinin vaktiyle de Türkçülere karşı açılan "mücahede-i dindarane" ye katıldığını belirttikten sonra, kavmiyet ve cinsiyet dâvasının "şer'an mezzum ve merdud" olduğunu kaydederek bunu uzun uzadıya isbata çalışıyor.⁷⁴

Garpçılığı temsil eden de Abdullah Cevdet'tir. 1904, de Cenevre'de kurduğu, 1907 de Mısır'da, 1908 de Meşrutiyet'in ilânı üzerine İstanbul'a taşıdığı *İçtihat* dergisiyle bu akımı savunmaktadır.⁷⁵

DURGUNLUK :

Türkiye, 1914 de Birinci Dünya Harbi'ne girdiğinde memleket bu durumda idi. Hükümet, müslümanlar arasında birlik sağlamak amacıyla, İslâm politikasını izlemek zorunda kalmış, bu hal Türkçülük akımının zayıflamasına sebep olmuştur. İttihat ve Terakki Fırkası, Türk Ocaklarını birer kulüp olarak tanımak istemiş, Ziya Gökalp da bu fikirde ısrar etmiştir. Harp yıllarında bir türlü toplanamıyan Türk Ocağı kongresi ancak son yıllarda yapılabilmiş, Enver ve Cemal Paşalardan para yardımı sağlamak suretiyle durum biraz düzeltilebilmiştir.

⁷⁴ Ahmet Naim, *İslâmda dâva-yı kavmiyet*, Cemiyet-i tedrisiye-i İslâmiye yayını, İstanbul 1913 (1332).

⁷⁵ Bu konu için bk. Ziya Gökalp, *Türkleşmek İslâmlaşmak, Muasırlaşmak, Yeni mecmua* yayınlarından, İstanbul 1918. Ayrıca bk. Akçuraoğlu Yusuf, Ali Kemal, Ahmet Ferit, *Üç tarz-ı siyaset*, İstanbul 1327

Harbin ilk yılında bir durgunluk geçiren fikir ve sanat hayatı, Fırkanın teşviki ile kurulan bazı dernekler ve dergilerle biraz canlanmış, hele Ziya Gökalp'ın yönetimi altında çıkmaya başlayan *Yeni Mecmua* harbin son yıllarında kültür alanında bir hareket meydana getirmiştir. Türlü düşünce ve inançta bir çok gençleri çevresine toplıyan *Yeni Mecmua*, türlü konudaki incelemeleri, şiirleri, nesirleri ve hikâyeleriyle Türk kültür hayatında önemli bir evre sayılır.

Bir aralık *Servetifünun* dergisinde toplanan gençlerin "Şairler derneği"ni kurduğu görülür. Hece ölçüsüyle ve sade bir dille yazılan şiirler gittikçe sürümünü artırır.

Türk Yurdu dergisi harp yılları içinde yayınına devam eder; fakat polemiklerden çekinir. Türkçülük ve millî edebiyat tartışmaları durmuştur. Burada yalnız Fuat Köprülü'nün bir yazısına işaret edeceğiz.

Fuat Köprülü, *Yeni Mecmua*'nın ilk sayısında çıkan *millî edebiyat* başlıklı yazısında bu itirafı kaydetmektedir:

"İtiraf edelim ki uzun müddet hepimiz bu mes'eleyi yanlış, karışık hattâ ters anladık: Bazıları bunu "kavmların eski seciyelerini gösteren bir edebiyat" tarzında te'vil ederek destan ve koşma tarzına döndüler; bazıları "mahallî renkleri aksettiren bir edebiyat" sanarak eski "gül, bülbül, lâle, piyale, ney, mey" mefhumlarından tekrar ilham almak istediler; millî edebiyatın gazelden ve koşmadan ibaret olduğuna bir türlü inanmıyanlar da, büsbütün ma'kûs bir düşünce ile hareket ederek, "yer yüzünde tek bir medeniyet varken, bugünkü medenî milletlerin edebiyatları arasına Çin'dekini hatırlatan yeni bir sed çekilmeyeceğini iddia ettiler..."⁷⁶

Yazar, "Bir defa millet yani bugünkü manasıyle asrî bir cemiyet mevcud olmayınca edebiyat vücuda gelemez" dedikten sonra, yazının sonlarına doğru: "Biz millî edebiyatı mazide değil ancak istikbalde aramak lâzım geldiğine kaniiz" cümlesini kaydetmektedir.

Fuat Köprülü, yalnız milliyet ve millî edebiyat fikirlerini savunmakla kalmamış, dilde sadeleşme akımını da benimsiyerek bu yolda manzumeler kaleme almıştır.

Millî edebiyat bahsi, Ruşen Eşref Üneydın'ın harp yıllarında açtığı soruşturma ile, edebiyatçılar arasında bir kere daha canlanıyor.

⁷⁶ *Yeni Mecmua*, 12 temmuz 1917, c. 1, sayı 1.

Tanınmış fikir ve kalem sahiplerinin bu konuda verdikleri cevaplar, edebiyat dedikodularının en ilgi çekici olanıdır.⁷⁷

Halit Ziya Uşaklıgil, bu konuya dokunarak şöyle söylüyor:

“Edebiyat-ı kadîme hakkındaki mutalealarımı dinlerken dikkat etmişsinizdir ki, edebiyatımızın tarih-i tekâmülünde en büyük nakîsayı, edebiyatın menâbi’-i milliyesinden uzak düşmüş olmasına atfetmiştim. Eğer beni de dahil ediyorsanız edebiyat-ı cedide erkânı arasında hiç bir kimseye tesadüf edemezsiniz ki, her hangi bir milletin edebiyatında en büyük meziyet, onun secâya-yı milliyeye ma’ruz olması, zavâhiri ne olursa olsun, cildi tırmalanacak olursa çıkacak olan kan zerresinin ırkıyetinin kanından mütereşşih olması lüzumunda müttefik olmasın.”

Cenap Şahabettin, son edebiyat akımı ve genç yazarlar hakkındaki soruyu şöyle cevaplandırıyor :

“Son cereyan (gülümsedi, ve tavana doğru bakarak) hesabla kitabla “Genç kalemler” in Selânik’ten salıverdiği balondur. Bence edebî cereyanlar tehaddüs eder, ihdas edilemez; bu son cereyan ise ihdas bile değil de îka’ edildi. Son derecede cebri ve sun’î görüyorum! Hayatını da cebri ve sun’î şeylere mev’ud hayatlarla ölçeceğim... Bence bir “propaganda” mahiyetindedir, belki tecrübesiz ve tettebbu’suz gençleri bir müddetçik cezbeder: Zira “mekâtib-i resmiye” ye cebren idhal edildi, muallimler için çare-i terakki oldu, tabiidir ki hakikat hükmünü icraya fırsat buluncıya kadar yaşar. Bir lisan bu kadar fakirleşmeğe razı olamaz.”

Millî edebiyatı savunanlar arasında Ziya Gökalp, Fuat Köprülü ve Ömer Seyfettin bulunmaktadır. Ziya Gökalp’ın bu konular üzerindeki düşünceleri, sonradan *Türkçülüğün esasları* adlı eserde toplanmıştır.⁷⁸

FELÂKET YILLARI :

Birinci Dünya Harbi, müttefik cephelerin çözülmesi ve Osmanlı İmparatorluğu’nun çökmesiyle 1918 de sona erdi. Gerçi Osmanlı saltanatı, Millî mücadele zafer kazanıncıya kadar bir süre daha ayakta durdu. Fakat bu tamamiyle bir görünüşten ibaretti. Saray ve hükümet, İstanbul’a yerleşen İtilâf kuvvetlerinin elinde bir kukla haline gelmişti.

⁷⁷ Ruşen Eşref Ünaydın, *Diyorlar ki*, İstanbul 1918 (1334).

⁷⁸ Ziya Gökalp, *Türkçülüğün esasları*, Ankara 1923 (1339).

Çözülme harpten önce başlamıştı. 1912 de ayaklanmış olan Arnavutlara özerklik verilmesi, Osmanlı hükümetince kabul edilmişti.

Ermeniler, Doğu sınırlarında hazırlıklara girişmişler, Ruslar'ın teşvikiyle Anadolu'da bir yurt kurma hevesine kapılmışlardı. Doğu illerimizde Ermeniler için iki bölgenin ayrılması, bu bölgelerin Batı devletlerince seçilecek iki yabancı müfettişin yönetimi altına verilmesi plânı Ruslar tarafından ortaya atılmış, bu öneri öteki devletlerce kabul edildiği gibi, Osmanlı hükümeti tarafından da uygun görülmüştü.

Öte yandan İttihat ve Terakki hükümetinin, müslümanları birleştirmek üzere 23 Kasım 1914 te çıkardığı "cihad-ı ekber fetvası" na karşılık, Hicaz valimiz bulunan Hüseyin Paşa, 1916 da düşmanla birleşerek, cihadı Mekke'de Türk askerine açmıştı.

Türk kanı, Osmanlı İmparatorluğu'nu kurtarmak için Galiçya'ya varıncıya kadar türlü cephelerde sebil gibi dağıtılırken, içimizde barındırdığımız azınlıklar böyle çalışıyorlardı.

Harp bu şartlar altında bitti. Dağılan Türk orduları silâhsızlandırıldı. Anadolu yer yer nüfuz bölgelerine ayrıldı.

Biraz sonra İzmir'e de Yunanlılar saldıracak, Anadolu ateşe verilecek, Türkler yok edilmek istenilecektir.

TÜRKÇÜLÜĞE YENİ HÜCUMLAR :

Harbin son yıllarında, milliyetçiliği savunan *Türk Yurdu ile Yeni Mecmua* kapanır. Mütareke yıllarında hükümet baskısı kalkınca diller çözülür, herkes içini dökmek fırsatını bulur. Gizlenen düşünceler açığa vurulur; Türklüğe, Türkçülüğe hücumlar başlar. Türkçüleri İttihatçılarla bir tutarak, Türkçülüğü felâketin başlıca sebebi olarak gösterenler görülür. Bunlar arasında Ahmet Cevat'ın *Meş'um mefkûre* başlıklı yazısı ibretle okunmalıdır. Yazar, Türkçülüğü felâketlerin nedeni olarak gösterdikten sonra şu yargıya varıyor :

"Biz hakikî Osmanlı ve kavî müslüman kalalım. Fakat kanlı çetenin meş'um mefkûresinden âcilen kurtulalım.... Türkçülük sevdalarından ebediyen vaz geçelim..."⁷⁹

Mütareke devrinde çıkmağa başlıyan *Büyük Mecmua*, ilk sayısındaki baş yazısında Ahmet Cevat'a verdiği cevabı şu satırlarla bitiriyor :

⁷⁹ *Yeni Gazete*, 1919.

“Bugün düçar olduğumuz son felâketler Türkçülerin ne kadar haklı olduğunu meydana çıkardı: Türk olmıyan unsurların sarıh ve hattâ ekseriyetle tecavüzkâr iştirak emelleri karşısında eski İttihad-ı anâsır-cıların “Osmanlılık” siyasetleri bir daha dirilmemek üzere olmuştür. Türkler, kaahir bir ekseriyet te'min ettikleri topraklarda millî ve asrî bir devlet kurmak, topraklarında yaşıyan ekalliyetler için en medenî devletlerde verilen vâsi'ekalliyet hukukunu tanımak, lâkin ekseriyetin yani Türkün hakkını da başkalarına karşı korumakla mükellefdirler. Zira, millî bir devlet asrî bir devlet olabilir.

“Son bir söz daha: Mefkûreler, cemiyetlerin en kudsî duyguları hükmünde olduğu için, onlar hakkında “meş'um” sıfatını kullanmak kimsenin hakkı ve haddi değildir. Fikirler, hareketler meş'um olabilir; fakat mefkûreler, aslâ!⁸⁰

Büyük Mecmua, Ahmet Cevat'ın Yeni Gazete'de verdiği cevaptan bahsederek: kendisinin eskidenberi “Türkçü olmadığını telâşlı bir lisanla ilân” ettiğini kaydettikten sonra, Ahmet Cevat'ın, Türkçülüğün “İslâm arasına nifak soktuğu” iddiasına cevap veriyor.⁸¹

Cenap Şahabettin Servetifünun'da çıkan Ali Canip Beye başlıklı açık mektupta şunları söylüyor:

“Evlâd, Ziya Gökalp'ın dergâh-ı dalâlinde çöreklenen bir halka-i cehele vardı; bunlar sanâdîd-i İttihad'ın himayesiyle muhtelif mekteblere svaşmışlar ve tedris perdesi altında şebab-ı vatani idlâl iderlerdi; mak-sadları “İttihat” menfaatına her ziyayı söndürmek ve remâd-ı siyaset altında hiç bir lem'aya fırsat-ı intişar bırakmamaktı. Sen, Ali Canip Bey, o tekyenin en bön dervişisin....

“Bilmem hangi mu'zib: “edebiyat her makama götürür” demiş; galiba sen bu söze aldanıp kaleme sarılmışsın; ve bol ekmeği Türkçülükte görünce ezdil ü can atıldın oraya! Hakkın var, hakkın var; bâhusus bu kaht-ı agdiye seneleri hakkını bütün bütün artırdı. Fakat kendin gibi hareket etmiyenlere ve ezancümle bana niçin kızarsın?...

“Sen heva-yı Turan ile besleniyorsun; seni tagdiye eden beni tesmim eder. Ben Maverâünnehir'de bilmem kaç bin sene evvel çiğnenmiş keli-meleri ağzıma almaktan, ayıp değil a, iğrenirim. Geriye dönmeğe aklım ermez, hattâ hamiyet hatırı için bilir...”⁸²

⁸⁰ Büyük Mecmua, 6 mart 1919, sayı 1.

⁸¹ Büyük Mecmua, 20 şubat 1919, sayı 3.

⁸² Servetifünun, 14 ağustos 1919, (1335) c. 56.

Yine *Servetifünun*'da *Rıfat Celâl* imzasıyla çıkan *Doktor Rıza Tevfik Beyefendiye* başlıklı sıra yazılarda şöyle deniliyor:

“... Maksud-ı aslî, Osmanlı edebiyatının edvâr-ı muhtelefesine dair mücmel bir mukaddeme yaptıktan sonra anın son şekl-i mütekâmiline karşı Turancuların aldığı tahrib-kâr vâziyetten bahsetmek.....

“.....Osmanlı edebiyatını, şimdi Yurdcular devirmek istiyor, diyorlar ki : Kendimizi millete, Türk'e anlatalım. Anlaşılabilmeğimizi te'minen evvelâ terkibleri atalım ve şiirde de vezn-i millî! ? yi isti'mal idelim....

“Bu garabet, eğer bir netice-i humk u belâhet ise musâbînine halâs temenni ederiz. Öyle olmayıp da bir teammüde, musibet bir politikacılığa müstenid bulunuyorsa (ki öyle olduğuna hiç şübhe yoktur) bundan büyük bir cinayet tasavvur olunamaz.

“Burada bir kere daha tekrar edeyim ki, Ergenekon efsaneleri, Karakurum medeniyetleri, hulâsa Asya-yı vasatî hadisatı mazalle-i nisyanın en derin, en kesif noktasına gömülmüştür. O karanlık hayattan bize garîze halinde hiç bir şey intikal etmemiştir.

“Sergili Yurd ağalarının bu mebhasda yürütmek istedikleri kavmiyet, milliyet dâvaları, çoktanberi ilân-ı iflâs etmiş şeylerdir.....

“Efkârı Karakurum medeniyeti enkazının zulûmatıyla kararmış, asabiyetleri Kızılelma hummasıyla felce uğramış olan bu efendilerin “Enderun argosu”nu yıkmak istedikleri bir sırada, meydana “Turan argosu” çıkarmaları kadar gülünç bir hadise tasavvur olunmaz.....⁸³

“Al'el-husus millî edebiyat demek, yalnız, mendil yerine çevre, fes yerine külâh, pantolon yerine şalvar, potin yerine çedik, kolonya yerine kara misk yağı sözlerini kullanmaktan ibaret değildir. Millî edebiyat, bir milletin ahlâk-ı zemime ve fâzılasının mümessili, şârihi, hamâsiyatının takdir-kârı, daha doğrusu millî yaraları, cengâverlikleri ifade suretiyle tabaka-i avamın mürşididir.

“Ma'amafi bu edebiyat, bir milletin tekâmül-i fikrîsini tasvir edemez. Gaye başka olmakla beraber lisânı da başkadır.

“Millî edebiyat bir orduyu yürütecek kadar belki kuvvetli olabilir ; fakat teheyycat-ı bedîamızı ta'rifden âcizdir.....

“Yurdcuların feci bir silsile-i mudhike teşkil eden müddeiyat-ı mütelevvineleri arasında, bir de : -İstanbul'un güzel Türkçesiyle yazalım-

⁸³ *Servetifünun*, 1919 (2 teşrinievvel 1335), c. 56.

garîbesi yuvarlanıyor.. *Reca ederim, acaba İstanbul'un güzel hangi şivesinden bahsolunuyor? Kasımpaşa mı, Sulumanastır mı, Firuzaga mı, Beyoğlu, Aksaray şiveleri mi?!...*"⁸⁴

"*Türk Yurdu'nun bu millete açtığı mazarratları şöyle bırakalım. Manevî mazarratlarını hiç olmazsa, maarif nazırı bulunduğunuz zaman anlamış olmaklığınız icabeder*".⁸⁵

İctihat dergisinde de, Türkçülük harbin sebepleri arasında gösteriliyor. Abdullah Cevdet, *Cihat ve İctihat* başlıklı yazısında şöyle söylüyor :

"*Cihad-ı mukaddes*" ilânına güvenildiği kadar olmasa bile yine büyük bir itimad ile "*pantürkizm*" cereyan-ı mevhumuna da istinad ediliyordu. *Bi't-tabî* bunun mes'uliyeti Hayri Ürgübî Efendi'ye pek râcî olamaz. Bunun utâb ü azabı bizim Ziya ile Agayef ve piş-revlerine râcî'dir".⁸⁶

Abdullah Cevdet, harp yıllarında Faik Âli'nin Ziya Gökalp için yazdığı bir manzumeyi Dergi'nin aynı sayısına alarak, başına eklediği bir yazıda Gökalp'tan şu satırlarla bahsediyor:

"... *On senedenberi kaatillere, hırsızlara, katl-i âmeclara, kadın, çocuk, muharrir, mütefekkir öldürücülere ıktıdar ve cür'et tevzi* eden ve "*İttihat ve Terakki merkez-i umumisi*" namını alan bir hey'et arasında akıl hocası olarak bulunmuş..."⁸⁷

Abdullah Cevdet'in *Cihat ve İctihat* başlıklı yazısına, Zînetullah Nûşîrevan adında biri cevap veriyor. *Türkçüler ve muharebe* başlığını taşıyan bu yazıda şöyle deniliyor :

"*Harbin ilânında "pantürkizm" cereyanına güvenilmişse, ortada siyasî ve askerî mes'eleler doğuracak mahiyette bir "pantürkizm" cereyanı mevcut ise, ve hakikaten de harbe o cereyanın mümessilleri sebebiyet vermişse, Türkçüler -sizin ta'birinizce "pantürkistler"!?- bu mes'uliyeti bütün şiddet ve sıkletıyla beraber yüklenmeğe hazır dırlar.*

⁸⁴ *Servetifünun*, 1919 (23 teşrinievvel 1335), c. 56.

⁸⁵ *Servetifünun*, 1919 30 teşrinievvel 1335), c. 56. Yazar, bu düşüncelerini, Rıza Tevfik'e gönderdiği 14 temmuz 1332 tarihli mektupta daha önce ileri sürmüştür. Bu mektupla, Rıza Tevfik'in verdiği cevap için bk. *Abdülhak Hamit ve mülâhazat-ı felsefîyesi*, İstanbul 1334, s. 530-547.

⁸⁶ *İctihat*, 14 teşrinisani 1918, sayı 130.

⁸⁷ *İctihat*, aynı sayı.

“Türkçüler, ve Türkçülerle beraber memleket içinde mevcut cereyanları ta’kibedenler pek a’lâ bilirler ki : siyasî ve askerî teşebbüslere, muharebe gibi büyük işlere bâdî olacak, istinad noktası teşkiledecek bir “siyasî pantürkizm” cereyanı dünyada yoktur. Ve Türk akvamı bu seviyede buldukça, cihan siyasetinde muvazene, kuvvet hüküm sürdükçe, hak , adalet ve hürriyet-i akvam esasları kat’iyyen kabul ve tatbik olunmadıkça, böyle bir cereyan mevcut olamaz da

“Bir milletin şanlı ve müttahid tarihini, lisanını, zengin ve uzun asırlara, yaşlara malik edebiyatını, Şarkî Avrupa’ya ve bütün Asya’ya yıkılmaz âbideler bırakmış âsâr-ı medeniyet ve mimarîsini, hulâsa tarih-i temeddün ve mevcudiyetini tedkik ve tettebbu’ etmek ; milletin efradı arasına bunları ta’mim ve neşre çalışmak ; milletin bugünkü efrad ve kabâilini, şubelerini birbirine seviye-i içtimaiyeleri, derece-i medeniyeleri, mevki’-i coğrafîleri, hal-i iktisadî ve ticarîleri ve saire cihetlerden tanıtmak ; milletin dağılık efradı arasındaki revabit-ı ma’neviyeyi, câmia-i milliyeyi takviyeye çalışmak.

“İşte-sizin, “pantürkist” dediğiniz - o, “mes’ul” zümrenin gayesi budur. Ve emin olunuz ki ancak budur. Bundan başka bir emel takibetliklerine, harbin mes’uliyet-i ma’neviyesine iştiraki mucib olacak bir harekette bulduklarına dair -ben de eminim ki- bir vak’a veya bir vesika gösterilemez. Türkün yorgunu için çıkan bir kavgada Türkleri, Türkçüleri müsebbib göstermek -affınıza magruran söyliyeyim- haksızlıktır, insafsızlıktır.”⁸⁸

İçtihat, bu yazının altına eklediği satırlarda şu açıklamada bulunuyor :

“Biz Türkçülük harbe sebep oldu fikrinde kat’iyyen bulunmadık. Harbi yapanların güvendikleri mevhum veya mefhumlardan biri de panislamizm ve pantürkizm mevhumu veya mefhumu idi dedik”

Ümit dergisinde, Tarık Mümtaz, Ordunun bülend ve ma’sum gençliğine başlıklı yazısında, sözü Meşrutiyet devrimini yapanlara getirerek şöyle söylüyor :

“Terbiyesini Balkanlardan, imanını Balkan barbarlarından alan yabancı ve mahlut bir hey’et-i içtimaiye ellerinde beşeriyetin ezelden müştak olduğu füsun-kâr hürriyet bayrakları temevvüc ederek aramıza ve güzel İstanbul’a müstevli oldukları zaman, istiklâl ve necata susayan

⁸⁸ İçtihat, 21 teşrinisani, 1918, sayı 131.

feda-kâr ve ma'sum ümmet-i Osmaniyeyi nasıl cûş u huruşa getirdiler ve bu ser-mestîmizden istifade ederek köşe kapmaca oynar gibi en yüksek ve mümtaz menasıbı kendi kendilerine tevcih edip millî ve dinî terbiyelerimizin, an'anevî âdab ve erkânımızın zîhtişam mahfili ve yegâne mektebi olan selâtin-i ızam saraylarına, Babîâliye, parlamentoya ayaklarındaki tozlu çarıklarını, başlarındaki (Makedonya'da senelerce Türk kanı emmekle şöhret-gîr olan ve nice genç Türk zabitanın, binlerce mubarek Anadolu evlâdının kanına, hayatına kastetmeği millî ideal tanıyan bir Bulgar Sandanski ve hem-paları gibi sefil a'da-yı din ü millimizle yek-meal ve yek-âmal olan) hürriyet nam-ı musteârı menkuş keçekülâhlarını atmağa vakit bulamayacak ve vicdan-ı umumîye külliyyen mechul olan o esrar-ı hüviyetlerini tanıtmağa lüzum gürmiyecek mertebede büyük bir isti'cal ile koşuşup hepimize yaşa... diye hiç de ruhumuzdan gelmiyen heyecanlarla nasıl cebren feryad ittirdilerse....

“.....Ötede yine aynı post mücadeleleri gayesini istihdaf eden ve yine aynı merkezden sevk ve idare olunan Ziya Gökalp mektebinin hayal arkasında koşan coşkun ve pür heyecan gençliğin ruhuna pek mülayim gelen Turan akîdeleri yüz küsur milyonluk mütecanis, müttefikler ve bîaman bir Moskof dünyasının, o mühlik sınırın maverâ-yi baîd ü fesâhine sıkışıp uzak asırlardanberi yabancı muhitlerin bel' ettiği o nâmevcud arz-ı mev'uda... doğru “Türkün ka'besi” diye çocukluk masallarından hatıratımıza intikal eden Cibâl-ı Kaf arkasında yeni ve ikinci bir ka'be-i nifak u iftirak ibda' ediyordu..”⁸⁹

Yine Ümit dergisinde Tarık Mümtaz, İstilâ ve temessül tehlikeleri başlıklı yazısında, Anadolu'da başlıyan millî mücadeleyi kasederek şöyle diyor :

“....Aile-i milliyemiz bir ferdinin bile ziyaandan titretecek mertebede azalmıştır. Artık Anadolu'da askerlik oyunu oynamak ve dün yaşayan ölüler, diye cild cild şehid listeleriyle tahassüsât-ı milliyemizi ıgzab idecek ve kafile kafile vatan çocuğunu ademe gönderecek zamanlar çoktan geçmiştir....

“...İstilâ hareketlerine ve temessül tehlikelerine karşı gafil bulunmayalım. Fakat silâhla, süngü ile, çeteler ile değil....

“....Müşkilât-ı gûna-gûn karşısında çırpınan hükümet-i meşruamızın ve hassatan hepimizin en samimî mahabbet ve i'timadımıza lâyıık

⁸⁹ Ümit, 1920 (19 ağustos 1336), sayı 7.

olan ve maa'l-eseef daha hâlâ bir kısım halka pek yanlış tanıtılmak istenen en büyük ve en samimî memleket adamı olduğuna vicdanımızın tamamen iman ettiği Reis-i vâlâ-güherleri hazretlerinin arkasında müttehid bir kütle halinde toplanıp Avrupaya karşı vahdet ve tesanüdümüzü isbat edelim.⁹⁰

Cenap Şahabettin, Şebap dergisinde çıkan Edebiyatta Türkçülük başlıklı yazısında şunları söylüyor :

“Edebiyatta Türkçülük, dediler ki, milletin sinesinden doğdu: İştitiğim ve bildiğim tarihî yalanların işte en büyüğü budur. Zira ben bu yumurcağı daha Selânik'te Beyazkule dibinde dünyaya geldiği günden beri tanırım. Bunu doğuran, Ziya Gökalp'ın meşîme-i tasavvufu oldu. Bir mütenebbî-i kem-şuurun işkembe-i kübrasını “sine-i millet” le taglit edecek kadar dalgın olanlara hitab bile etmem. Fakat hakayıka hubb ü hürmet besliyen gençler bilmelidirler ki edebiyatta Türkçülük de bin bir İttihat ve Terakki fırladıklarından biridir. İttihatçılar cemiyet-i milliyemizi kendi keramet-i siyasiyelerine inanabilecek bir “cumhur-ı humaka” haline düşürmek istediler. Onlarca her vâdîde âmmeyi aldatmak bir düstur-ı idare idi; vâdî-i edebde aldatmak için de “Türkçülük” ü icad ettiler ve biçare saf halka: “işte senin edebiyatın!” dediler⁹¹.

Mütareke devrinde Türklüğe ve Türkçülüğe yapılan saldırılar yalnız bunlardan ibaret değildir. Millî mücadele, başta Peyam-ı Sabah olduğu halde, günlük gazetelerin bazılarında her gün baltalanmış ve Anadolu'da düşmanla çarpışan kahramanlar amansızca taşlanmıştır. “Millî mefkûre, millî şuur, millî edebiyat, millî tarih” gibi, “millî” sıfatıyla belirtilen her kutsal varlığa saldırılmıştır. Mütareke devrinin Maarif Nazırlarından Rumbeyoğlu Fahrettin'in, “Türk” kelimesini okul kitaplarından çıkartması, “suikast”ın nerelere kadar uzandığını göstermeğe yeter.

Mütareke yıllarında Türk Ocakları fena bir duruma girmiş, Mütarekeden önce Cemal Paşa tarafından yapılmış olan onsekiz bin liralık yardım hükümetce geri alınmıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yedek kuvveti sayılan Ocak, nihayet işgal kuvvetleri tarafından basılmıştır.

Mütareke ve Millî mücadele devrinde umudsuzluk korkunç bir sis gibi gönüllere çöker. Hükümet çevreleri ve ona bağlı olan gazete ve

⁹⁰ Ümit, 1920 (26 ağustos 1336), sayı 8.

⁹¹ Şebap, 1920 (5 teşrinisani 1336), sayı 15.

dergiler, İtilâf devletlerine yaranmayı, mücadele ile değil, “hulûl ve müdahene” yoluyla kurtuluş çareleri aramayı tavsiye ederler. Ne kurtarılabilirse kâr saymak gerektiğini söylerler. Mustafa Kemal onlara göre, bir çeteci, bir şakîdir.

Öte yandan Amerikan mandasını kabul etmeyi salık verenler, Anadolu'nun “nüfuz bölgesi” ne ayrılmasını uygun bulanlar da görülür.

KURTULUŞ DEVRİ

MİLLÎ BİRLİĞE DOĞRU :

Millî mücadelenin zaferi, millî sıfatıyla belirtmek istediğimiz varlıkların da zaferi oldu. Türk milletini bir ülkü etrafında topluyarak zafere ulaştıran mucize, milliyet şuurudur. Yakın tarihimize “Türkçülük” adıyla geçecek olan Türk milliyetçiliği, son sınavı da başarı ile vermiştir.

Milliyetçilik uygarlıkla birlikte, bugün yeni Türkiyenin dayandığı iki temeldir. Cumhuriyet kurulurken, biri kuvvet kaynağı olmuş, öteki de ilerlemek ve çağdaş milletler katına yükselmek için hem amaç olarak belirmiş, hem de klavuz hizmetini görmüştür.

Sonradan Avrupada “Jön Türk” adını alan “Yeni Osmanlılar”, keyfe göre yönetime son vererek memlekette kanunu egemen kılmak amacıyla savaşa atılmışlardı. İstedikleri, özgürlükten başka bir şey değildi.

İttihatçılar özgürlüğü sağladı; fakat düzgün bir yönetim kuramadı. Bu yüzden özgürlük de soysuzlaştı. Anlaşıldı ki, yalnız başına özgürlük, memleketi huzura kavuşturmak için yetmiyor. Hem bu özgürlük, yasa ve töre tanımıyan başı boş davranışa yol açacak nite-likte olursa, fayda yerine zarar veriyor.

Cumhuriyeti kuranlar, günün şartlarını ve çağın bütün özelliklerini göz önünden ayırmadıkları için, ülkülerini gerçekleştirebildiler.

Geçirdiği evreleri tarih sırasıyla belirttiğimiz milliyetçilik, aneak Atatürk devrinde bir ilke olarak benimsenmiş ve onun kurduğu partinin programında altı oktan biri olarak yer almış, 1928 de de Anayasa'nın ikinci maddesine konularak, devletin dayandığı esaslar sırasına girmiştir. 1961 Anayasası'nın ikinci maddesinde de, Türkiye Cumhuriyeti, “millî, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devleti” olarak vasıflandırılmış bulunmaktadır.

MİLLÎ EDEBİYAT KAVRAMI :

Bu deyimle belirtilmek istenilen kavramı anlamak o kadar kolay olmamıştır. Hâlâ anlamıyanlar da vardır. Millî mücadeleden sonra gazete ve dergi sütunlarında sürüp giden tartışmalar, birbirini izliyen soruşturmalara verilen cevaplar bunu gösterir. Zaferden sonra da za-

man zaman millî edebiyat dâvası ortaya atılmış, bu esas dâva dallanıp budaklanarak “edebiyatımızda tereddî”, “tereddînin başlıca nedenleri”, “sanatta samimi-yetsizlik”, “edebiyatta marazilik” gibi bir çok sorunların bu bahse katılmasına yol açmıştır.

En dikkate değer düşünceler, soruşturmalara verilen cevaplardır. Birinci Dünya Harbi yıllarında Ruşen Eşref’in açtığı bu çığır, sonradan Hikmet Feridun Es ve Nusret Safa Coşkun tarafından takib edilmiştir. Hikmet Feridun Es’in 1932 de *Bugün de diyorlar ki*⁹², Nusret Safa Coşkun’un *Millî bir edebiyat yaratabilirmiyiz*⁹³ başlıkları altında tophiyarak yayımladıkları bu cevaplar, edebiyatımızın türlü devirleri ve her birinde yetişen başlıca kişiler hakkında ileri sürülen düşünceler bakımından, fikir ve edebiyat tarihimiz için çok önemlidir. Yine bu konuda Halit Fahri Ozansoy’un *Edebiyatçılar geçiyor*⁹⁴, M. Behçet Yazar’ın *Edebiyatçılar ve Türk edebiyatı*⁹⁵, adlı eserleri, aynı bakımdan edebiyat tarihimizi türlü yönlerden aydınlatıcı niteliktedir.

Asıl konumuzla ilgili olan Nusret Safa Coşkun’un eseridir. Yazarın sorularına zamanının fikir ve kalem sahipleri tarafından verilen cevaplar, 1938 yılında da millî edebiyat deyimi üzerindeki düşüncelerin henüz yeter derecede aydınlığa kavuşmadığını gösterir. Bununla birlikte konu oldukça durulmuştur.

İleri sürülen düşünceleri şöyle özetleyebiliriz :

a) Bir eser, ister yeni ister eski olsun, mensup olduğu milletin belirli bir dönemdeki duygularını, düşüncelerini, zevklerini belirttiği için millîdir. Böyle olunca, millî edebiyat gereksiz bir deyim sayılır. Millî olmayan edebiyat yoktur. Her milletin edebiyatı o milletin malıdır. Bir Fransızın yazdığı eser Fransızlar için ne kadar millî ise, bir Türkün Türkçe yazdığı eser de Türkler için o kadar millîdir.

b) Millî edebiyat değil, milliyetçi edebiyat vardır. Nasıl ki Fransız edebiyatında “littérature nationale” diye bir deyim yoktur. “Littérature nationaliste” vardır. Bu, milliyetçiliği her vasfın üstünde tutan bir edebiyattır.

c) Millî edebiyat, milliyet şuuruyla beslenip gelişen bir edebiyattır. Millet fikrinin ve millî şuurun bulunmadığı çağlarda millî edebiyat

⁹² Hikmet Feridun Es, *Bugün de diyorlar ki*, İstanbul 1932.

⁹³ Nusret Safa Coşkun, *Millî bir edebiyat yaratabilir miyiz*, İstanbul 1938.

⁹⁴ Halit Fahri Ozansoy, *Edebiyatçılar geçiyor*, tarihsiz.

⁹⁵ M. Behçet Yazar, *Edebiyatçılarımız ve Türk edebiyatı*, İstanbul 1938.

olamaz. Bir edebiyat, dili , özü ve özelliğiyle milletin olmalı, kendi ruhundan fişkirmalı ve onun bütününi temsil etmelidir ki, millî vasfına lâyık olsun. Bu bakımdan eski edebiyatımıza millî vasfını veremeyiz.

Nusret Safa Coşkun'un sorularına cevap verenler arasında ben de varım. İleri sürdüğüm düşünceler üçüncü kümeye girer. Bu düşünceler, birinci ve ikinci kümeye girenlerin iddialarını karşılamaktadır.

MİLLÎ EDEBİYAT NEDİR?

Hiç bir dil, hiç bir edebiyat kaynağından çıktığı gibi saf ve katıksız kalamaz. Uluslar arasındaki ticaret ve kültür alışverişleri yoluyla dillere yabancı kelimeler girip yerleşir. Yeni fikirler sürüm kazanır. Hele bir dinden başka bir dine geçiş, hayat ve kâinat anlayışının bütününi değişmesine yol açar. O dini kabul eden topluluklar, benliklerinden fedakârlık ederek yeni dinin özelliklerini benimserler. Dile, o dinin kelimeleri ve terimleri girer. Edebiyat da, yeni düşünce ve duygu âleminin kavramlarını aksettirir.

Türkler için de hal böyle olmuştur. Ancak Türklerin İslâmlığı kabul ederek kavim çağından ümmet çağına geçtikten sonra uğradıkları değişiklik tabii çerçeveyi çok aşmıştır. Bunun içindir ki, gerek kavim, gerek ümmet çağlarındaki edebiyata millî sıfatını veremiyoruz.

Millî edebiyat, milletlerin benliklerine kavuştukları, dillerini ve tarihlerini benimsedikleri, millet çağına girdikleri anda başlar.

Batı dünyası, Rönesansla birlikte kendini tanımağa başladı. Ancak bundan sonradır ki, her millet en güzel eserlerini kendi diliyle verdi. Böylece millî edebiyatın müjdecileri belirdi. Fakat millî vasfını alabilmesi için, milliyet çağına girilmesi, milliyet fikirlerinin açıkça anlaşılması gerekti.

Millet, çağdaş bir kelime olduğu gibi, milliyet de çağdaş bir kavramdır. Fransız devriminden önce, "nation" yerine "peuple" kullanılırdı. O zamana kadar her yerde birbirinden az çok farklı sosyal sınıflar vardı. Her sınıf kendi çevresi içinde kendi görenek ve geleneklerine bağlı olarak yaşıyordu. Vatandaş kanun önünde eşit değildi. Her sınıfın birbirinden farklı hayatı, ayrı yasa ve töresi olunca, bireyleri bağlayacak millî bir ülkü ve millî bir hayat beliremez. Millî hayat beliremeyince de, millî edebiyat deyimini yersiz olur.

Gerçi her edebiyat, onu meydana getiren milleti temsil eder. Nasıl ki, edebiyatlar onları meydana getiren milletlerin adıyla anılır.

Türk edebiyatı, Fransız edebiyatı, Alman edebiyatı denir. Böylece bu edebiyatların öteki edebiyatlara göre başkalığı, ayrılığı belirtilmiş, özel karakteri gösterilerek kendi damgası vurulmuş olur.

Bundan başka, Batıda “nationaliste” kelimesine verilen anlam ile bizim milliyetçi kelimesine yüklediğimiz kavram birbirinden bütünü ayırır. Batıda “nationaliste” deyince, geçmişin övüncelerine dayanan ve başka ülkelere yayılma amacını güden mutaassıp ve saldırgan milliyetçi anlaşılır. Bugünkü tutumu ile Batıdaki milliyetçilik, demokrasiye uymaz. Diktatörlüğe ve emperyalizme dayanır. Halbuki bizde milliyetçilik, vatan ve millet sevgisini, onu koruma ve yükseltme isteğini belirtir. Saldırgan ve mutaassıp değildir; emperyalizme değil, demokrasiye dayanır.

Ayrıca, milliyetçilik Batıda başka bizde başka ihtiyaçtan doğmuştur. Batıda milliyetçilik, yabancı yayılmalardan ve büyük felâketlerden kurtulma isteğinden, iç politikada ise kötü bir yönetimin otoriteyi iyi kullanamamış olmasından doğan bir tepki olarak ortaya çıkmıştır.

Bizdeki milliyetçilik ise, korunma ihtiyacından doğmuştur; yok olma tehlikesine karşı bir davranıştır.

Milliyet fikrinin uyanışı da her millette başkadır. Almanlar ve İtalyanlar, ancak Napoléon’un baskısından sonra uyandılar. Fransızlar ise tam tersine, Napoléon’un başka ülkelere yaptığı akınlardan duydukları gururla insanıyetçilikten milliyetçiliğe döndüler. O zamana kadar insanlık yolunda bayrak açan ve bütün dünyayı kardaşlığa çağıran Fransızlar, cihangirin peşine takılarak kendilerini her millettten üstün saymağa başladılar.

Milliyetçilik, o zamandan bu zamana bir çok değişiklikler geçirdi. Hitler ile Mussolini’nin anladığı milliyetçilik de bundan başka bir şey değildi.

Millî edebiyat sorunu da aynı yolda gelişmiştir. Meselâ Almanlara ilk önce Cermen ırkının karakterini ve kudretini hatırlatarak, millî edebiyatın kaynaklarını gösteren Klopştok ve Lessing, yurdseverliği küçümsiyen şairlerdir.

Alman edebiyatı, bu şairlerle uzun bir taklit döneminden sonra geçmişe dönmeyi, eski Cermen kaynaklarından esin almayı denedi. Bu bir kültür ve edebiyat uyanışı idi; millî edebiyata doğru bir yönelişti. Fakat milletçe uyanış, Napoléon akınlarından sonra oldu. O zamana kadar insanlığın ızdırapla çarpan kalbinden bahseden, yalnız bir mil-

letin düşünce ve duygularını belirtmeği bir gerilik sayan Alman şairleri, “önce Alman milleti vardır ve onun yararı ön plânda gelir” dediler.

Fransaya gelince, meselâ Yunan ve Lâtin edebiyatlarından esin alan ve konularını yabancı tarihlerden seçen XVII. yüzyılın klâsik edebiyatı, Fransız zekâsını temsil ettiği için, XVIII. yüzyılın insanıyetci ve daha sonraki yılların devrimci edebiyatından daha millî sayılır.

Gerçek şudur : Sosyal olaylar, çevreler ve şartlar gözetilmeden, başka yerlerdeki benzerleriyle kıyaslanamaz. Her millet kendi tarihini kendi yapar. Batı edebiyatında millî edebiyat diye bir deyim olmuyabilir; ama bizim için millî edebiyat deyiminin de, milliyetçi edebiyatın da anlamı vardır. Edebiyat tarihi, Türkçülük ve millî edebiyat akımı diye bir olay keydedecektir. Bu öyle bir olaydır ki, ondan önce sürüp gelen edebiyatla, ondan sonraki edebiyatı birbirinden esaslı farklarla ayırmaktadır.

SONUÇ VE YARGI :

Türklerin gerek kavım halinde yaşadıkları uzun çağlarda, gerek ümmet devrine geçtikten sonraki 900 yıllık süre içinde meydana getirdikleri edebiyat, Türk edebiyatıdır. Türk zekâ ve dehâsının yarattığı eserlerden toplanmıştır.

Türkler, Bozkırlarda yabancı etkilerden uzak yaşarlarken, nasıl yasa ve törelerine bağlı, öz hayatlarını şakımlarsa, İslâm dünyası içinde meydana getirdikleri eserlerde de, yaşadıkları dinî hayatı aksetmişlerdir. Gerçi bu eserlerde hâkim olan İslâm ruhu, İslâm maneviyetidir. Düşünceler ve duygular hep o meneviyetten süzülüp gelmiş, hayaller yine o âlemin değer verip dayandığı esaslarla kurulmuştur. Fakat bu edebiyat, madem ki aynı çerçeve içinde meydana gelmiş olan bir Arap, bir Fars edebiyatından ruhu ve özü bakımından ayrıdır; dili de, ne kadar melez olursa olsun, bir Arap dili, bir Fars dili değildir; o halde bizindir, bütün kusurları ve artamlarıyla bizim malımızdır.

Ümmet devrindeki Türk edebiyatı içinde, divan edebiyatı da, halk şairleriyle tarikat adamlarının meydana getirdikleri edebiyat da yer alır. Ancak divan edebiyatı, medrese öğrenimi görmüş sayılı aydınların zevkına ve anlayışına seslendiği için, nasıl halkın ruhuna yabancı kalmışsa, Türk toplumunu bir bütün halinde temsil etmiyorsa, halk ve tekke edebiyatları da, daha büyük çoğunluk tarafından benim-

sendiği, Türk ruhunu daha kuvvetle aksettirdiği halde, milletin bütünü temsil edemez. Hepsi birden Türk edebiyatını meydana getirir.

Her üç çağın bu konudaki esas karakteri şöyle özetlenebilir :

a) Kavm çağındaki Türk edebiyatı yabancı etkilerden uzaktır; dili arı ve ruhu kendine özgüdür. Fakat bu ilk çağlarda millet fikri ve milliyet duygusu bugünkü anlamıyla birer kavram olarak belirmiş değildir.

b) Ümmet çağında millet kelimesi yer alır ; fakat bu kelime kavm, halk ve yığın karşılığı olarak kullanılır. Milliyet fikri gütmek ise yasaktır.

c) Hele Türkler, "İslâmlıkta kavmiyet yoktur" iddiasıyla varlıklarını savunmaktan bile alıkonulmuştur. Milliyetten bahsetmeleri dinî bir suç sayılmıştır.

ç) Ümmet çağında Türklük hor görülüp küçümsenmiş, Türk kelimesi bilgisiz, kaba ve köylü yerine kullanılmıştır.

d) Dinî hayatın hâkim olduğu çağda, edebiyatın dinî karakter taşıması çok tabiidir. Fakat bizim ümmet çağı edebiyatımız ya müslümanlığı, ya da Osmanlılığı tek ülkü olarak benimsemiş, bunun dışında bir kaynak tanımamış, bu yüzden köksüz kalmıştır.

e) Ümmet çağındaki Türk edebiyatı, dinî etkiler altında gelişmesi tabii olmakla birlikte, milletin ruhundan süzülüp kendi kendini yaratacak yerde, hem şekilde, hem esasda İslâm dünyasının meydana getirdiği belirli kalıplara göre hazırlanmış, büyük üstadların yarattığı örneklere uydurulmuştur. Ancak halk şairleriyle tarikat adamlarının kaleme aldıkları eserlerde, Türk ruhu bir dereceye kadar aksettirilebilmiş, şekil ve ölçü korunabilmiştir.

f) Millet ve millî kelimelerinin, bir özleyişin belirtisi olarak ortaya atıldığı yakın tarihlerde de, bu kelimeler bir türlü gerçek anlamıyla açıklanamamış, sisli ve bulanık kalmaktan kurtulamamıştır.

g) Milliyet şuurunun kök salmağa başladığı bu tarihlerde milliyet fikrini var kuvvetleriyle baltalayan, İslâm tarihini millî tarih sayan, Osmanlılardan önceki Türklüğü inkâr ederek eski Türk tarihini ve edebiyatını bilmemekle övünen şairler, kendilerini barındıracak ortamı kolayca bulmuşlar, hattâ desteklenmişlerdir.

İşte bu nedenlerledir ki, her iki çağdaki Türk edebiyatına millî vasfını vermek mümkün değildir.

MİLLÎ EDEBİYAN VE MİLLÎ ŞAİR :

Millî edebiyatı yaratan millî vicdandır. Millî vicdan, sanatçının, içinde yaşadığı toplumu, başka toplumlardan ayırd edebildiği anda belirir.

Bugünün sanatçısı kendini tanıyor ve bağlı bulunduğu toplumun ruhunu ve ihtiyacını sezerek, yeni bir sanat anlayışı içinde, yeni bir zevkle hayatı aksettirmeğe çalışıyor. Dil, henüz bir yazı dili geleneği kurulmamış olmakla birlikte, arıdır. Deyiş kendi özelliği içinde gelişmektedir.

Sanatçının düşünceleri ve duyguları kendinin, kendi âleminindir. Hayalleri, yaşadığı dünyanın gerçeklerinden rengini almaktadır. Bunun içindir ki, eserlerinden hayat fıskırıyor. Romanlarda ve hikâyelerde yaşatılan Türk tipidir. Bizimle birlikte tabii hayatlarını yaşıyan insanlardır.

Tasvir edilen köy, şehir, sokak, fabrika, tezgâh hep tanıdığımız, dolaştığımız yerlerdir. Yazar, yabancı iklimlerden de bahsedebilir, tanımadığımız tipleri de yaratabilir; taşıdığı vasıflarla eser yine bizimdir.

Okuma yazma bilen hiç bir Türk yoktur ki -sanat değeri ve sanat cilvesinden doğan çetinliği bir yana-bugünün eserlerini okuyup anlamamış, onda kendinden bir parça bulmamış olsun. Demek ki bugünkü edebiyat milleti temsil ediyor. Millet deyince de neyi kastedtiğimizi biliyoruz.

O halde bugünkü Türk edebiyatı, şiirleri, romanları, hikâyeleri ve çeşitli yazalarıyla millîdir. Taşıdığı vasıflarla "bizimdir" diyemiyeceğimiz eser bulunmadığına göre, ayrıca millî vasfını eklemek gerekmez.

Millî edebiyat, ümmet devrinin son kalıntılarını da atarak, millî şuur içinde kendini bulmak; dilde, anlayışta, düşünce ve duyguda özleşmek isteyen yeni edebiyatı belirtmek için ortaya atılmış bir deyimdir. Son devir edebiyatını geçmişten ayıran bir vasıf olarak tarihe malolmuştur.

Millî şair ise, Türk dilini bütün incelikleriyle ustaca kullanabilen ve Türk ruhuyla Türk zekâsını kudretle aksettirebilen şairdir.